

Mark

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Mark.

Hay Nangitud'an Mark eten Liblu: nan iRome.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan bulul an mumpapto' hi gubat.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 50 A.D. hi engganah 69 A.D., mu mid mapto' ya hidin 68 A.D.

Hay Teman ten Liblu: hi Jesus ya baal Apo Dios (Mk. 10:45).

Hay Outline ten Liblu:

Hay NANGIPA'INNILAH aat nan baal Apo Dios an hi Jesus (1:1-8)

Hay NABONYAGAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (1:9-11)

Hay NAPTANGAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (1:12-13)

Hay NUNTAMUAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (1:14-13:37)

Hay NATAYAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (14:1-15:41)

Hay NILUBU'AN nan baal Apo Dios an hi Jesus (15:42-47)

Hay NAMAHAUAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (16:1-8)

Hay NIPATTIGAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (16:9-18)

Hay NIPATULUWAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (16:19-20).

Hay Nun'ul'ulgudan John an Mumbonyag^a

(Mat. 3:1-12; Lk. 3:1-18; Jn. 1:15-28)

1 Heten tudo' ya hiyah te nan Maphod an Ulgud an hay aat Jesu Kristun Imbaluy Apo Dios. Ya nan te'an ten ulgud ²ya nan propetan hi Isaiah di nangitudo', an hay intudo'na ya nan inalin Apo Dios hinan Imbaluyna, ti inalinay,

“Waday ohah baal'uh pun'ulgudo',

ya honogo' hiya ta mangun'unna ya un'a mangunud ta idadaanay tatagu ta abulutunday ayam ay dida.^b

^a 1:1-8 Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D. ^b 1:2 Mal. 3:1.

³Hiyay mumbugaw an muntudtuduh nan mapulun an alyonay,
 Iphodyuy owon Apu tu'u, mu hay aatyuy mipaphod.
 Ya punlintigonyuy dalanona, mu hay aatyuy malintig!"^c

⁴At nipa'annung din nitudo' ti immuy hi John hinan mapulun, ya binonyaganay tatagu, ya inulgudnay mahapul an itutuyuday baholda ya mabonyaganda ta panginnilaan an inaliwan Apo Dios di baholda ta adina u'unnungon. ⁵Ya do'ol di tataguh nan abablubabluy hinan Provinciad Judea ya ad Jerusalem an kapitulyunan immuy hidih wadan John ta donglonday ituduna. Ya waday numpangitutuyuh baholda, at numbonyagan John didah nan Wangwang an Jordan.

⁶Ya hay inlubung John ya nan na'abol an nalpuh dutdut di kamilu,^d ya hay imbalikisna ya nan up'up, ya hay gunna onon ya nan alig ya nan dudun.^e ⁷Ya inulgudnah nan tatagun inalinay, "Waday mehnod ay ha'in an muntudtudu, mu nabagbagtu ya un ha'in an paddungnay adia' umdah himbutna. ⁸Hay pamonyag'un da'yu ya hay danum, mu hay pamonyagnan da'yu ya nan Na'abuniyanan an Lennawa."

Hay Nabonyagan Jesus^f

(Mat. 3:13-17; Lk. 3:21-22; Jn. 1:29-34)

⁹Heden gutud di nuntudtuduwan John ya nalpuh Jesus ad Nazareth hidih nan Provinciad Galilee, ya immuy hi wadan John ta numpabonyag hinan Wangwang an Jordan. ¹⁰Ya unat goh nalpah hi Jesus an nabonyagan ya dimma'al hinan pingit di wangwang, ya intadunan de, ya tinangadnad abuniyan. Ya niluwat, ya nun'ohop din Na'abuniyanan an Lennawan ay balug di tigawna, ya numpattu' ay Hiya. ¹¹Ya wada din himmapit ad abuniyan an inalinay, "He"ay Imbaluy'un pohpohdo', at pa'idyamlaol He"a."

^c 1:3 Isa. 40:3. ^d 1:6 Bahaom nan footnote di Mat. 3:4 ta innilaom di aat ten lubung John. ^e 1:6 Bahaom nan footnote di Mat. 3:4 ta innilaom di aat ten dudun. ^f 1:9-11 Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaan Jesus.

Hay Natapngan Jesus^g

(Mat. 4:1-11; Lk. 4:1-13)

¹²Ya nunnaudon din Na'abuniyanan an Lennawan nannag ay Jesus ta umuy hinan mapulun. ¹³Ya napat di algaw di nihinanah di, at hiyay nanapngatapngan Satanas ay Hiya. Ya wah di goh di atap an animal an nunhituh nan mapulun, mu immuy nan a'anghel ta hinalimunandah Jesus.

Hay Nangayagan Jesus hinan Nahhun an Intudtuduwana^h

(Mat. 4:12-22; Lk. 4:14-15; 5:1-11)

¹⁴Unat goh imbaluddah John hidid Judea ya tinaynan Jesus heden babluy ta numbangngad hinan Provinciad Galilee. Ya inul'ulgudnay aat di Maphod an Ulgud an nalpun Apo Dios, ¹⁵ya inalinay, "Ad ugwan di gutud di pangipa'annungan Apo Dios hidin intulagna ti magadyuh di pumpapto'anah nan tatagu! At muntutuyu ayuh nan inatyun nappuhi ta du'gonyu ta adiyu ipidpidwa, ya kulugonyu nan Maphod an Ulgud an ul'ulgudo!"

¹⁶Ya unat goh mundaldallanan hi Jesus hinan pingit di Lobong an Galilee ya tinnigna han munhin'agin hi Simon ya han aginan hi Andrew an manidu'da. ¹⁷Ya inalin Jesus ay diday, "Ma ayu ta mitnud ayun Ha'in ta puntamuo' da'yu ta umat hi nangamunganyuh nan ekan hinan lobong di pangamunganyuh nan tatagu ta kulugona!" ¹⁸Ya himbumagga ya tinaynanda din hidu'da ta inunudda Hiya.

¹⁹Ya innayunan nundaldallanan hi na'amtang, ya tinnig Jesus goh han munhin'agin dana' Zebedee an da Jacobⁱ ay John an didan amin ay da amadan wah nan bangkan e'ephodday hidu'da. ²⁰Ya unat goh tinnig Jesus dida ya inayagana dida goh, at tinaynanday udumnan linala'in wah nan bangkadan da amadan hi Zebedee ya nan linala'in bumo'la, ya inunuddah Jesus.

^g **1:12-13** Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaan Jesus. ^h **1:14-20** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongan Jesus. ⁱ **1:19** Ta'on un nan ngadan an *Jacob* di nitudo' hinan hapit di iGreece hitu mu nibahhaw nan do'ol an translation di English ti intudo'day *James*. Baha'u nan introduction di Liblu an Jacob ta innilaom di gapuna.

Hay Aat nan Lala'in Nahe'pan hinan Nappuhin Lennawa

(Lk. 4:31-37)

²¹Immuy da Jesus ad Capernaum. Ya hinan mehnod an Habadu an ngilin di Hudyu ya immuy hi Jesus hinan himba'an di Hudyu, ya ente"anan nuntudtudu. ²²Ya manoh'adah din panudtuduna ti heden inatnan nuntudun dida ya adi umat hinan panudtudun nan mangitudtuduh nan Uldin di Hudyu ti ay ihunay un nabagtuy haadnan muntudu. ²³Ya hin'alina ya nuntu'u' din lala'in nahehe'pan an wah di, ²⁴ya inalinay, "Hay atom ay da'mi, Jesus an iNazareth? Dan immali'an mangubah ay da'mi? Inila' He"a ti He"ay na'ahamad di ugalinan hennag Apo Dios!"

²⁵Ya inhingal Jesus an inalinay, "Dindinong'a, ya mala'ah'a enen tagu!" ²⁶Ya impagalewgew nan nappuhin lennawa din lala'i. Ya unat goh enlotnan nuntu'u' ya nala'ah.

²⁷Ya manoh'ada din tatagu, ya numbabaggaandan inaliday, "Goh nin di aat te? Un nin balbalu nan itudtudun ten tagu? Ay ihunay un nabagtuy haadna ti ta"on un nan dimunyu ya mandalona ay ya unudonday alyona, at mala'ahda!" ²⁸Ya nunnaud an niwa'at hinan abablubabluy hidid Galilee nan inulgud nan tataguh aat Jesus.

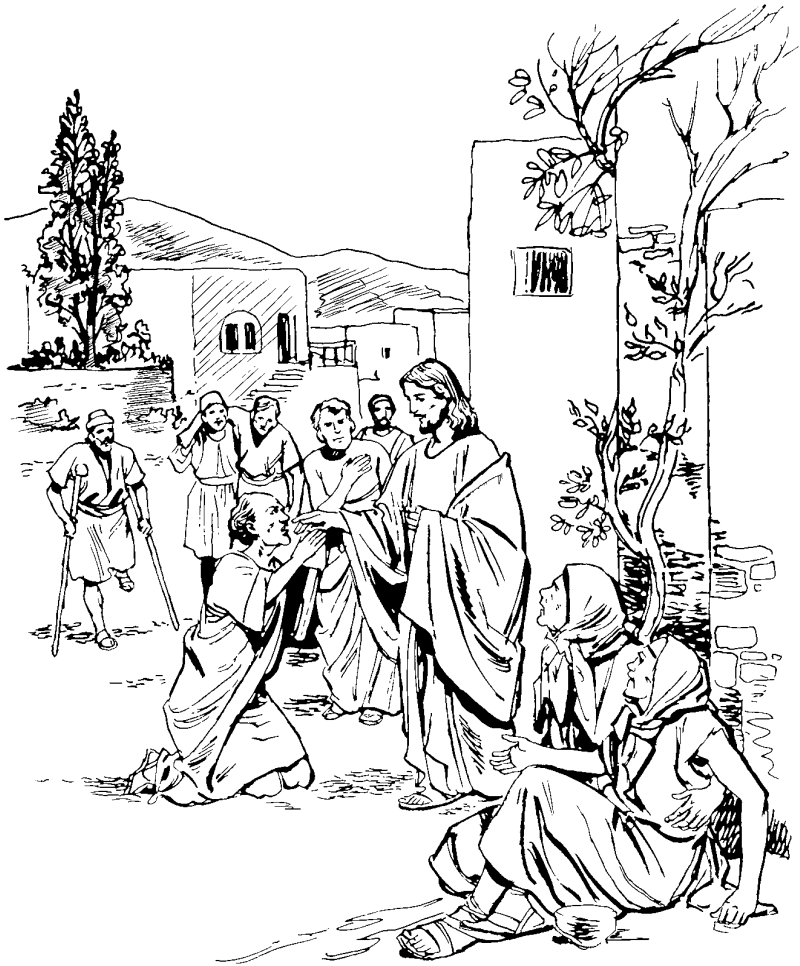
Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Dogoh di Tatagu^j

(Mat. 8:14-17; Lk. 4:38-41)

²⁹Unat goh nakak da Jesus hinan himba'an di Hudyu ya immuydah abung da Simon ay Andrew. Ya nitnud goh ay Hiya da Jacob^k ay John. ³⁰Ya wah dih nan kamanah inan ahawan Simon an lumahuy odolna, at inhudhudoldan Jesus di aatna ta okod Hiyah atona. ³¹At immuy hi Jesus ay hiya, ya inodnanay ngamayna, ya binangona. Ya immadaog din dogohna, at induulana nan wan den abung.

³²Ya unat goh nahdom ya nun'iyuydan Jesus an amin din numpundogoh ya din nun'ahu'lungan hi dimunyu. ³³At na'amung an amin din tatagun den gettaw di abung hi awadan Jesus. ³⁴At impa'adaog Jesus din do'ol an numbino'ob'on di dogohda, ya nunla'ahna nan do'ol an nun'eh'op an dimunyu. Mu

^j1:29-34 Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. ^k1:29 Bahaom nan footnote di verse 19 ta innilaom di aat ten ngadan.

inhingalna ta adina pahapiton din dimunyu ti iniladan Hiyay Alin Pento' Apo Dios, ti adina pohdon un diday mangibaag.

Hay Nuntudtuduwan Jesus ad Galilee¹

(Mat. 4:23-25; Lk. 4:42-44)

³⁵Hidin nabiggat an Dumingguh timmalanu ya bimmangon hi Jesus, ya nakak enen abung, ya immuy an bimmataan hinan mid

¹1:35-39 Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

tagu ta nunluwalun Apo Dios. ³⁶Mu la'tot ya immuy da Simon ya nan i'ibbanan nanama' ay Hiya. ³⁷Ya unat goh inah'upanda ya inaliday, "An amin nan tatagu ya hamahama'on da'a!"

³⁸Mu tembal Jesus an inalinay, "Mahapul an umuy tu'u goh hinan nehegheggon an bababbabluy ti mahapul an mun'ul'ulguda' goh ay dida ti hiyaat unna' immali." ³⁹Ya lene'od Jesus nan abablubabluy ad Galilee ta nuntudtuduh nan ahimbahimba'an di Hudyu, ya nunla'ahna din dimunyun nun'eh'op hinan tatagu.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Napalla'^m

(Mat. 8:1-4; Lk. 5:12-16)

⁴⁰Wada han napalla' an lala'in immuy ay Jesus, ya nunhippih inayungana, ya inal'alu'nan inalinay, "Abulutom ay ni' ya iyadaogmu tun dogoh'u."

⁴¹Ya inggohgohan Jesus hiya, at dinapana, ya inalinay, "Oo, pohdo', at umadaog'a!" ⁴²Ya himbumagga ya immadaog din dogohna.

⁴³Ya nunnaudon Jesus an nangipa'anamut ay hiya, mu inhamad inalin hiyay, ⁴⁴"Adim ahan ibaag heten na'at ay he'ah nan udumnan tatagu, mu eka ipattig nan odolmuh nan padi, ya empe'nongmuy onong an din intudun Moses hi aton ta panginnilaan di tatagu an immadaog din dogohmu."ⁿ ⁴⁵Mu immuy henen lala'in nangulgu'ulgud hi aat Jesus, at nunnaud an niwa'at, ya la'tot ya mid ah ohah babluy hi mabalin hi umayanah adi pannigan di tatagun Hiya ti gunda alulungan Hiyah unda tigon. At immuy nihinah nan lutan mid nunhitu, mu immuyda damdama ay Hiya din tatagun nalpuh nan numbino'ob'on an babluy.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Nadahay

(Mat. 9:1-8; Lk. 5:17-26)

2 Naluh nin di hinduminggu ya numbanggad hi Jesus ad Capernaum. Ya nundongol di dimmatngan Jesus hinan abung an gunna ihinan. ²Ya do'ol di tatagun immuy hidi, at na'apnu din abung, ya ta'on hinan way luwal di pantaw ya na'apnu goh. Ya otog di pun'ul'ulgudan Jesus hi Hapit Apo Dios ay dida ³ya waday linala'in nangiyuy hinan nadahay ay Jesus,

^m 1:40-45 Nan kalahin di palla' an nitudo' hinan Biblia ya hiyana nan malgom an dogoh di up'up. ⁿ 1:44 Lev. 14:1-32.

ya opatdan nangidayun ay Hiya. ⁴Mu na"apnu nan abung hi tagu, at mid inatdan nangihigup hinan wadan Jesus, at ginuhngawda din atap hinan tungul Jesus. Ya unat goh naguhngaw nan atap ya hiyay nangipa'wandan nanguy'uy hidin nadahay. ⁵Ya unat goh tinnig Jesus henen inatda ya inilanan nidugah di pangulugda, at inalinah din nadahay di, "Mundenol'a, agi, ti na'aliwan di baholmu!"

⁶Ya wah diday muntudtuduh nan Uldin di Hudyu, ya alyondah nomnomday, ⁷"Goh heten tagun umat hinay hapitona? Ti na"appuhih nen inatnan adina e'gonan hi Apo Dios ti un anggay hi Apo Dios di mangaliw hi bahol!"

⁸Ya i'innilan Jesus heden ninomnomda, at hiyanan inalinay, "Goh ta umat hinay nomnomonyu? ⁹Hay inilayuh madadawoh? Nan pangalyan hi, Na'aliwan di baholmu! unu hay pangalyan hi, Tuma'dog'a, ya innalmu nan dayunmu ta umanamut'a!? ¹⁰Mu Ha"in an Imbaluy di Tagu ya ipa'adaog'uy dogohna ta panginnilaanyuh anabagtun di haad'uh tun lutan mangaliw hi bahol." At inalinah nan nadahay di, ¹¹"Tuma'dog'a, ya innalmu nan dayunmu ta umanamut'a." ¹²Ya otop di papannigan din tatagun hiya ya natana'dog, ya innalna din dayuna, ya nakak.

Ya manoh'adan amin, at impabagbagtuduh Apo Dios an inaliday, "Mid ah tintinnigmih umat hina!"

Hay Nangayagan Jesus ay Levi^o

(Mat. 9:9-13; Lk. 5:27-32)

¹³Ya pimmitaw hi Jesus, ya immuy hinan pingit di Lobong an Galilee. Ya na'amungday do'ol hi tatagu, ya intuduwana dida. ¹⁴Ya unat goh nalpah an nuntudu ya innaynayuna goh an nundaldallanan, ya tinnignah Levi^p an imbaluy Alphaeus an inumbun hinan way upihhinanah pumbayadan hi buwit. Ya inalin Jesus ay hiyay, "Mitnud'an Ha"in." At timma'dog hi Levi, ya nitnud.

¹⁵Ya la'tot ya immuy da Jesus an ne"an hi abung Levi. Ya do'olday mun'amung hi buwit ya din nun'abaholan an tagu^q an mangun'unud ay Jesus. Ya immuyda ni'yibun ay da Jesus ya din intudtuduwana. ¹⁶Ya wah di goh di udumnah din Pharisees an muntudtuduh nan Uldin. Ya unat goh tinnigdan ne"an hi Jesus hidin nabaholan an

^o 2:13-17 Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongan Jesus. ^p 2:14 Hi Matthew di ohan ngadana (Mk. 3:18).

^q 2:15 Nan puta.

tatagu ya hidin mun'amung hi buwit ya inalidah nan intudtuduwan Jesus di, "Anaad ta me'an hi Jesus hinan mun'amung hi buwit ya nan udumna goh an nabaholan an tatagu?"

17Ya dengngol Jesus henen inalida, at tembalnan inalinay, "Nan mi'id dogohna ya adina mahapul di duktul ti nan way dogohnay munhapul. Ya Ha'in di umat hinan duktul ti agguya' immalin umal'alu' hinan tagun nahamad di ugalina ti nan nabaholan an paddungnay diday mundogoh."

Hay Aat di Punlangduan

(Mat. 9:14-15; Lk. 5:33-35)

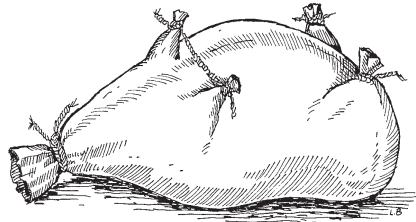
18Wada han ohan algaw ya nunlangdu din intudtuduwan John an Mumbonyag ya din udumnah nan Pharisees. Ya immuy din udumnah nan tatagun Jesus, ya inaliday, "Din intudtuduwan John ya din Pharisees ya unudonday ugali tu'u ti hin'umu'udduman adida mangan ta unda munluwalun Apo Dios. Mu nan intudtuduwan ya anaad ta adida unudon di ugali tu'u ti mangamangandah abigabigat?"

19Ya tembal Jesus an inalinay, "Gulat ta waday mungkasal ya undan munlangdu nan ni'yamung un wan dida nan lala'in malhin? Immannung an mangamangandah un wan dida. 20Mu udum di algaw ya heden lala'in nalhin ya mipabataan ay dida, at hin'uma"algawan adida mangan ta hiyay panginnilaan hi unda munlungdaya."

Hay Nangituduwan Jesus hinan Nun'abhiwan din Nahhun an Nitudtudu ya nan Balun Mitudtudu

(Mat. 9:16-17; Lk. 5:36-39)

21Inalin goh Jesus di, "Ulgudo' goh di ohah nipa"el: adiyu itakup di balu an lo'ob hinan dadan an lubung ti itakupyu ay ya mun'ohon, at pa"iona nan nitakupanan lubung, at madoldol nan napa"i. 22Adiyu goh elhag nan tanaw hinan dadan an lalat an ittuwan di bayah ti atonyu ay at mabughi nan lalat, ya mitapal nan bayah. At hay pangelhaganyuh nan tanaw ya nan pa'idyamman lalat an ittuwan di bayah."

Hay Aat di Ngilin an Habadu

(Mat. 12:1-8; Lk. 6:1-5)

²³Wa han ohan algaw ya ene'wan da Jesus hinan apayapayaw, ya henen algaw ya Habadu an ngilin di Hudyu. Ya otog di pundaldallananda ya nangultud din udumnah nan intudtuduwana ta linu'ibanda, ya inanda. ²⁴Ya waday udumnah din Pharisees an inaliday, “Anaad ta nan intudtuduwam ya atondah na an un paniaw ay ditu'u ti ngilin an Habadu?”

²⁵Ya inalin Jesus ay diday, “Dan agguyyu binaha din inat apu tu'un hi David hidin penghana? Ti nunhinaang, ya umat goh hidin ni'yibbana, mu mid ah ononda. ²⁶At himmigup hi David hidin Tuldan Abung Apo Dios, ya nangan hidin ne'nong ay Apo Dios, ya indatana goh din ni'yibbana,^r ya wan paniaw hi onon ti ammuna nan padiy mangan hinan ne'nong. Na'at heteh din hi Abiathar di Nabagtun Padi.”^s

²⁷Ya inalin Jesus goh ay diday, “Manu ay nginilin Apo Dios nan Habadu ya ta way pumhodan nan tatagu, ya bo'on gapu ta algaw an pun'eblayan. ²⁸At Ha'in an Imbaluy di Tagu ya ta'on un nan ngilin an Habadu ya Ha'in ad potol.”

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Na'akke' an Ngamay

(Mat. 12:9-14; Lk. 6:6-11)

3 Wa goh han ngilin an Habadu ya himmigup hi Jesus hinan himba'an di Hudyu. Ya wah di han tagun na'akke' di ngamayna. ²Ya toto'lon din udumnan tatagu Hiyah unna iyadaog hinan ngilin an Habadu ta hiyay pangidalatandah pangidiklamuandan Hiya.^t ³Mu inilanay ninomnomda, at inalinah din na'akke' di ngamaynay, “Umali'a ta tuma'dog'ah tu.”

⁴Ya inalin Jesus hinan tataguy, “Wa han alyo' ay da'yu ta tobalonyu. Hay inilayuh abuluton di Uldin tu'uh aton hi ngilin an Habadu? Hay maphod di aton, unu hay nappuhi? Ya baliwan di tagu, unu patayon?” Mu agguйда tembal.

^r2:26 Mi'id alyon nan Old Testament an nitudo' hinan hapit di Hudyu an Hebrew an ne'ononay ni'yibbana, mu hiyah ne damdamay inalinah nan translation di Old Testament an nitudo' hinan hapit di iGreece. ^s2:26 I Sam. 21:1-6. ^t3:2 Bahaom nan footnote di Mat. 12:10 ta innilaom di ugalidan Hudyuh un way mundogoh hi Habadu.

⁵Ya mabungot hi Jesus hi nanniganah din tatagu, ya munha'it di punnomnomanah aatda ti ngumhaydah mituduwan. Ya nunligguh eden na'akke' di ngamayna, ya inalinay, "Uyadom nan ngamaymu!" Ya unat goh inuyadna ya immadaog an nipaddung hidin oha. ⁶Ya nakakda din Pharisees enen abung, ya nundapuhdan immuy ni'yamung hidin udumnah nan Herodians^u an ngadan di oha goh an himpampun, ya hinahapitday atondan mamatoy ay Jesus.

Hay Na'amungan din Tataguh nan Pingit di Lobong

(Mat. 12:15-21; Lk. 6:17-19)

⁷Nakak da Jesus ya din intudtuduwanan nen babluy ta immuydah nan pingit di Lobong an Galilee. Ya do'olday tatagun nitnud ay Hiya an nalpudah nan Provinciadi Galilee, ⁸ya hinan Provinciadi Judea, ya ad Jerusalem an kapitulyuda, ya hinan Provinciadi Idumea, ya hinan abablubabluy hi dammang nan Wangwang an Jordan, ya hinan abablubabluy ad Tyre ya ad Sidon. Ya manu ay immuy nan tatagun Jesus ti dengngolday aat di ina'inatnan umipanoh'a. ⁹Ya nunheglan do'olday tataguh nunli'ub ay Jesus. At inalinah din intudtuduwana ta idadaanday bangkah ihinana ta adi ipiton nan tatagu Hiya ¹⁰ti do'ol di impa'adaogna, at hiyaat un an amin din way dogohna ya indulitday odoldan immuy ay Jesus ta way inatdan nanapan Hiya ta umadaogda. ¹¹Ya wa ay ta tinnig nan nappuhin lennawan nun'eh'op hinan tatagu ya numpunhippidah inayungan Jesus, ya nuntu'u'dan inaliday, "He"ay Imbaluy Apo Dios!" ¹²Ya inhamad Jesus an nummandal ay dida ta adida ibaag di aatna.

Hay Namto'an Jesus hinan Himpulu ta Duwan Apostolesna^v

(Mat. 10:1-4; Lk. 6:12-16)

¹³Wada han ohan algaw ya nunti'id hi Jesus hinan duntug, ya inayagana nan penhodnan mangunud ay Hiya. Ya unat goh na'amungdah din wadana ¹⁴ya pento'nay himpulu ta duwan nginadananah apostoles.^w Didanay pi'yibbana ta honogona

^u **3:6** Bahaom nan footnote di Mat. 22:16 ta innilaom di aat ten himpampun.
^v **3:13-19** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. ^w **3:14** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag*.

didan umuy muntudtudu, ¹⁵ya indatnay abalinandan munla'ah hinan dimunyu. ¹⁶Ya hiya hatuy ngadan nan pento'na: hi Simon (an ngingadnana ta hi Peter), ¹⁷ya dana' Zebedee an da Jacob^x ay John (an ngingadnan Jesus didah Boanerges an hay ibalinana ya Imbabaluy nan Idul), ¹⁸ya pento'na goh hi Andrew, ya hi Philip, ya hi Bartholomew,^y ya hi Matthew,^z ya hi Thomas, ya hi Jacob^a (an hina' Alphaeus), ya hi Thaddaeus,^b ya hi Simon (an niddum hinan himpampun an ma'alih Zealot^c), ¹⁹ya hi Judas Iscariot (an mangitudun Jesus ta dapopondah udum di algaw).

Hay Aat Jesus ya hi Satanias

(*Mat. 12:22-37; Lk. 11:14-23*)

²⁰Himmigup da Jesus hinan abung, mu do'ol goh di tatagun immuy ay Hiya, at mid aton da Jesus ya din intudtuduwanan mangan. ²¹Ya unat goh dengngol din tutulang Jesus an inalin din udum an tataguy un mun'angaw hi Jesus at immuydan mangawit ay Hiya.

²²Ya din muntudtudu nan Uldin an nalpud Jerusalem ya inaliday, "Neh'op ay Jesus hi Beelzebub^d an nan ap'apun di dimunyu, at hiyanan abalinanan munla'ah hinan neh'op!"

²³Mu i'innilay Jesus henen inalida, at inayagana din tatagu, ya inulgudnay nipa"el ta panginnilaandah aatna, ya inalinay, "Undan la'ahon Satanias di dimunyuna goh? Ti diday nilammung hi hakupna! ²⁴Ya gulat ta nan himpangili ta mumpapatoyda nan tataguh di at mapa"i danen himpangili! ²⁵Ya umat goh hinan hina"ama ti gulat ta mumpapatoyda at la'tot ya madughayda, ya nunhihiyan danen hina"ama! ²⁶Ya umat goh hinay aat di hakup Satanias ti gulat ta la'ahon Satanias di dimunyuna goh at la'tot ya numpapatoyda, ya mapa"i nan hakup Satanias! Mu adida ahan aton di umat hina.

²⁷Gulat ta waday mamhod an mangakaw hi gina'un nan mabi'ah an lala'i ya hay mahhun hi aton nan mangakaw ya bobodonah mahhun henen mabi'ah an lala'i ta way atonan

^x **3:17** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

^y **3:18** Unu hi Nathanael (Jn. 1:45). ^z **3:18** Unu hi Levi (Mk.2:13-17).

^a **3:18** Bahaom nan footnote di verse 17 ta innilaom di aat ten ngadan.

^b **3:18** Unu hi Judas an hina' Jacob (Lk. 6:16). ^c **3:18** Waday pamhodan mamakak hinan iRome an numpapto' ay didan Hudyu. ^d **3:22** Bahaom nan footnote di Mat. 12:24 ta innilaom di aat ten ngadan Satanias.

mangngal hinan gina'una. ²⁸Nomnomonyuh te: an amin di bahol di tatagu ya nan pamihulandan Apo Dios ya aliwan Apo Dios hanah unda muntutuyu. ²⁹Mu nan mamihul hinan Na'abuniyanan an Lennawa ya adi al'alliwan Apo Dios ti nan umat hinan bahol ya adi ahan ma'al'alliwan ta nangamung.” ³⁰Ya manu ay inalin Jesus hene ti nan nangalyandah un waday nihu'lung hi nappuhin lennawan Hiya.

Hay Ommod ya A'agin Jesus

(Mat. 12:46-50; Lk. 8:19-21)

³¹Otog di pun'ul'ulgudan Jesus ya nidatong hi inana ya din a'aginan linala'ih^e nan wadana, ya timma'dogdah nan gettaw, ya hennagday umuy mangayag ay Hiya. ³²Ya inalin din tatagun numpangabun an nunli'ub ay Hiyay, “Wah dih inam ya nan a'agim an pa'ayag da'a!”

³³Ya inalinay, “Undan anggay didah a'agi' ya hi ina?” ³⁴Ya intigawnah din tatagun nali'ub, ya inalinay, “Dida hatu goh di a'agi' ya o'ommod'u! ³⁵Ti nan mangat hi pohdon Apo Dios ya diday a'agi', ya diday ommod'u!”

Hay Numbino'ob'on an Nipa"el an Intudun Jesus hinan Tatagu^f

(Mat. 13:1-2)

4 Wa goh han ohan algaw ya nuntududu goh hi Jesus hinan pingit di Lobong an Galilee. Ya do'odo'ol ahan di tatagun na'amung an nunle'woh ay Hiyay mamhod an mundongol hinan ulgudona, at immuy hi Jesus hinan bangka, ya inumbun hidi.^g Ya timma'dog din tataguh nan pingit di lobong. ²Ya do'ol di inulgudnah nipa"el, ya hana nan ulgud di nanudtudunah nan tatagu.

Hay Nipa"el an Hay Aat di Nunhabuag hi Oho'

(Mat. 13:3-9; Lk. 8:4-8)

³At inalinay, “Donglonyuh ten ulgudo': Waday immuy an nunhabuag hinan oho'. ⁴Ya hidin nangihabuagnah din

^e 3:31 Nibaag di ngadandah nan Mk. 6:3. ^f 4:1-2 Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. ^g 4:1 Manu ay inumbun hi Jesus ti hiyah ne aat di aton nan Hudyun muntududu.

oho' ya waday nagah hinan dalan, ya immuy din hamuti, ya nunhobatdah den oho'. ⁵Ya din udum ya nagah hinan lutan nipa'pa' hinan batu, at ag'aga ya himmangaw. ⁶Mu unat goh naptangan ya nalyaw ti mid aton di lamutnan lumhod. ⁷Ya din udum ya nagah hinan way himmangawan di hubit, at na'ipit, ya mi'id bungada. ⁸Mu din udum ya nagahdah nan way lo'eh an luta. Ya unat goh himmangawda ya malubongda, ya maphod di bimmungaanda. At waday niyoh'ohay bungana, ya waday do'do'ol di bungana, ya waday mamyog di bungana."

⁹Ya inalin goh Jesus di, "Hay mahapul ya ihamadyun nomnomon henen inulgud'u!"

Hay Dumalat ta nan Nipa"el di Inulgud Jesus

(Mat. 13:10-17; Lk. 8:9-10)

¹⁰Ya unat goh nun'akak din do'ol an tatagu ya hinanhanan din intutuduwana ya din udum an na'angang ay Hiyay ibalanan nan inulgudnan nipa"el. ¹¹Ya inalin Jesus ay diday, "Manu ay hay nipa"el panuhtudu' ya ta da'yun mangunud ya anggay di manginnilah aat di Pumpapto'an Apo Dios an aggyu nipa'in'innilah engganad ugwan. Mu hanan udumnan tatagu ya hay panuhtudu' ya nan nipa"el ¹²ti ta'on hi unda

tigotigon di ato'ato' mu adida ma'awatan,

ya ta"on hi unda donglodonglon mu adida pa"innilah
aatna.

Ti gulat ta innilaonda at mid mapto' ya muntutuyuda,
at mahapul an aliwan Apo Dios nan ina'inatdan
nun'appuhi."^h

Hay Ibalinan nan Nipa"el an Hay Aat di Munhabuag hi Oho'

(Mat. 13:18-23; Lk. 8:11-15)

¹³Inalin Jesus hinan ni'hapit ay Hiyay, "Undan aggyuyu na'awatan nan inulgud'un aat di mun'oho'? At hay atonyu mah an manginnilah udumnan ul'ulgudo' an nipa"el? ¹⁴Hay nipa"elan nan nunhabuag hi oho' ya hiyah ne nan umuy mangipa'innilah nan Hapit Apo Dios. ¹⁵Ya nan dalan an natoptop an nagahan di udumnah nan oho' ya ay ihunay un nomnom di tagu. Ti unat goh donglonda nan Hapit Apo Dios mu umuy hi Satanas ta ipa'aliwna nan dengngolda. ¹⁶Ya

^h 4:12 Isa. 6:9-10.

nan lutan nipa'pa' hinan batu an nagahan di udumnan oho' ya ay ihunay un nomnom di tagun nangngol hi Hapit Apo Dios ti unat goh dengngolda ya mun'am'amlongda. ¹⁷Mu aggyu nihamad di pangulugda ti unat goh waday itang hi ligatda an dumalat nan kimmuluganda ya din'ugdaat goh. ¹⁸Ya din udumnan nagah hinan way nun'ahlo'an hi hubit ya ay ihunay didana nan nangngol hinan Hapit Apo Dios, ¹⁹mu inganuyda ti dumalat nan numanomnomnomandah tun ma'ma'at hitun luta an nan uma'amnawandan umadangyan, ya nan uma'amnawandah nan udum an gina'uh tun luta, ya na'ameh din Hapit an dengngolda, at paddungnay mi'id di bungada. ²⁰Mu din oho' an nagah hinan lo'eh an luta ya ay ihunay un nomnom di tagun nangngol hinan Hapit Apo Dios ti abulutonda, ya inunudda. At waday nahamad di pangatna, ya na'ahhamad hi udum, ya nidugah an na'ahhamad hi udum.”

Hay Nipa"el an Hay Aat nan Dilag

(Lk. 8:16-18)

²¹Intuluy Jesus an nun'ulgud hi nipa"el an inalinay, “Tolgan ay nan taguy dilag ya adina hanian unu ipa'ayudu' hinan kama ti unna ipattu'. ²²Ya umat goh hinay aat tu'un amin an tatagu ti awni ta udum hi algaw at ma'innila mahkay di ina'inat tu'u an ta'on un nipo"oy ad ugwan. ²³At hay mahapul ya ihamadyun nomnomon heten inulugdu!”

²⁴Ya inalin goh Jesus ay diday, “Ihamadyun donglon ya unudon heten itudu' ay da'yu, ti umat ay hinay atonyu at ma'ud'udman di inilayu. ²⁵Ti nan tagun mangunud hinan maphod an nitudun hiya ya ma'udman di inilana, mu nan tagun adi mangunud hinan maphod an nitudun hiya at ta'on un nan itang an inilana ya mipa'aliw ay hiya.”

Hay Nipa"el hi Aat di Oho' an Hemme'on

²⁶Nun'ulgud goh hi Jesus hi ohah nipa"el an inalinay, “Hay aat di Pumpapto'an Apo Dios ya umat hinan tagun immuy nuntanom. ²⁷Ya palpaliwan ya naluh di atnay algaw ya himmangaw din intanomna. Mu aggyu inilan nen nangitanom di aat di himmangawana. ²⁸Mu nan lutay mangipatubu ya mangipabungah nan nitanom. Hay mahhun ya pumngol, ya un bumuhbuh, ya un mahkay matong. ²⁹Ya unat goh natong ya hiyah ne gutudnah pangngalan nan tagu.”

Hay Nipa"el hi Aat di Oho' an Pa"it'ittang

(Mat. 13:31-32; Lk. 13:18-19)

³⁰Inalin goh Jesus di, “Hay udum hi pangipaddungan tu'uh nan Pumpapto'an Apo Dios? ³¹Hay ipaddungana ya nan pa"it'ittang ahan an oho' an ma'alih mustardⁱ an itanomyuh nan galdenyu. ³²Mu itanomyu ay ya humangaw, ya ongol ahan ya un nan udumnan nitanom hinan galdenyu. Ya manalhalegagay hapangna an hiyay pun'agabanan nan hamuti.”

³³Nan numbino'ob'on an ulgud an nipa"el di hiyay nanudtudun Jesus hinan tatagu an nan inilanan ma'awatanda. ³⁴Ya agguy nun'ul'ulgud hi un bo'on hay nipa"el di ulgudona, ya wa ay ta un anggay da Jesus ya nan intudtuduwana ya imbaagnay ibalanan din numbino'ob'on an ulgud an inulgudna.

Hay Nangipadinngan Jesus hinan Puo'^j

(Mat. 8:23-27; Lk. 8:22-25)

³⁵Heden algaw hi napuyaw ya inalin Jesus hinan intudtuduwanay, “Mumbangka tu'u ta umuy tu'uh dammang tun lobong.” ³⁶At nunlugandah din inumbunanan bangka ta tinaynanda din tatagu. Mu nangunud goh din udumnan tatagun nunlugandah din udumnan bangka. ³⁷Ya himbumagga ya enlotnan pimmo', ya nahuyatan din bangka, at na'uy an mapnu. ³⁸Mu wah Jesus hinan utdu' din bangkan numpupungan an nonollo'.

Ya immuy din intudtuduwanan Hiya ta binangonda an inalidad, “Apu, undan mid elam an ten munlonong tu'u?”

³⁹Ya bimmangon, ya inhingalna nan puo' ya dalluyun an inalinay, “Duminong ayu!” At dimminongda an mi'id al'ali. ⁴⁰Ya inalin Jesus ay diday, “Anaad ta tuma'ot ayu? Undan mi'id ah pangulugyu?”

⁴¹Ya nidugah an manoh'adan amin, ya way ohaan inalidad, “Ngadan di atagun te udot han tagun ta'on un nan puo' ya dalluyun ya unudonday alyona?”

ⁱ4:31 Nan mustard ya ohan munlangta (unu yellow) an kalahin di paktiw an mumpait, ya nan meho' ya pa"it'ittang an oho' ad Israel (mu waday pa"it'ittang an oho' hinan udum an nasyon, at bo'on hiyay pa"it'ittang an oho' an wah tun luta). ^j4:35-41 Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

**Hay Nunla'ahan Jesus hinan Neh'op
an Dimunyah nan Lala'i**

(Mat. 8:28-34; Lk. 8:26-39)

5 Dimmatong da Jesus hinan dammang nan lobong hinan babluy ad Gadera.^k ²Ya unat goh limmahun hi Jesus hinan bangka ya dinamuna han lala'in nalpuh nan lubu'. Ya waday nihu'lung hi nappuhin lennawan hiya, ³ya hidih nan wadan di lubu' di ihihinnana, ya adida pa'abbobod ay hiya an ta'on hi unda bangkilingan. ⁴Ti hin'umu'udduman binangkilinganday ngamayna ya hu'ina, mu pumpogtangna damdama, at mi'id di abalinandan mangipa'ud ay hiya ti nidugah di amabi'ahna. ⁵Ya abigabigat ya amahdomahdoman limmane'le'od hinan way lubu' ya hinan aduntuduntug, ya timmu'utu'u', ya gunna alan di batuan inyuge'ugehnah odolna.

⁶Ya unat goh inamangnah Jesus ya timmagtag an immuy ay Hiya, ya nunhippih inayungana. ⁷⁻⁸Ya inalin Jesus ay hiyay, "He'an neh'op ya mala'ah'ah nan lala'in neh'opam!"

Ya init'u'nan nangalih, "He'a, Jesus an Imbaluy Apo Dios an na'abbagbagtu, hay atom ay ha'in? Ihapatam ay Apo Dios ta adia' paligaton!"

⁹Ya inalin Jesus ay hiyay, "Ibaagmuy ngadanmu."

Ya inalinay, "Hay ngadan'u ya hi Do'ol ti do'ol amin nihu'lung!" ¹⁰Ya intugtugan nen lala'in nangal'alu' ay Jesus ta adina pakakon didan nun'appuhin lennawan den babluy.

¹¹Ya wah diday do'ol hi babuy an munhu'ay hinan duntug ta manganapdah ononda. ¹²At inal'alu' nan nun'appuhin lennawah Jesus ta ipihu'lungna didah nan babuy. ¹³Ya inabulutna, at nun'ala'ahda din nun'appuhin lennawa enen lala'i, ya hennagna didah din babuy. Ya numpunyapyappahanda din duway libu nin an babuy ta immuydah nan lobong, at nun'iloblobda.

¹⁴Ya unat goh tinnig din mun'adug hi babuy henen na'at ya limmayawda, ya immuydah nan abablubabluy an mangulgud enen na'at. Ya numpapanguy din tatagun mannig eden na'at. ¹⁵Ya unat goh dimmatongda din tataguh din wadan da Jesus ya tinnigdan inum'umbun heden tagun nala'ahan din nappuhin lennawa, ya nalubungan, ya pinumhod di

^k 5:1 Hiyah ne babluy hi awadan nan do'ol an Hentil, at hiyaat un waday babuyda.

nomnomna. At timma'otda. ¹⁶Ya inulgud din nannig enen na'at hinan tataguy aat di na'at enen lala'in nahe'pan ya din na'at hidin do'ol an babuy. ¹⁷Ya inal'alu' nan tataguh Jesus ta taynana nan babluyda.

¹⁸At nunlugaan da Jesus hinan bangka ta makakda, ya inal'alu' din tagun nala'ahan di nappuhin lennawah Jesus ta mi'yuy ay Hiya. ¹⁹Mu inalin Jesus ay hiyay, “Adi'a mitnud ta un'aat mumbangngad hi abungyu ta ulgudom ay da'yun hina"aman amin din inat Apo Dios ay he"a ya nan aat di gohgohna.” ²⁰At immuy mah heden lala'ih nan babluy ad Decapolis¹ an mangul'ulgud an amin hinan inat Jesus ay hiya, ya manoh'an amin din nanggol eden inulgudna.

**Hay Nummahuan Jesus hinan Imbaluy Jairus
ya nan Nanapah Lupit di Lubungna^m**

(Mat. 9:18-26; Lk. 8:40-56)

²¹Unat goh bimmad'ang da Jesus hinan dammang den lobong ya dimma'aldah nan pingitna, ya do'olday tatagun na'amung an nunli'ub ay Hiya. ²²Ya immuy ay Jesus han tagun hi Jairus di ngadana an ap'apuh nan himba'an di Hudyu. Ya nunhippih inayungana, ²³ya inhamadna ahan an nangal'alu' ay Hiyan inalinay, “Han imbaluy'un ung'ungngan babai ya magadyuh an matoy! Adya ni' umuyta ta dapoom at inila' an umadaog!” ²⁴At inabulut Jesus ta nuntunuddan immuy. Ya do'ol goh di tatagun nangunud ay dida an alungganda Hiya.

²⁵Ya wah di goh ay dida han babain himpulu ta duway tawon hi adi atdu'an di dalah bumuhu' hi odolna. ²⁶Ya impuhnan amin di pihhunah numpa'agahanah nan do'ol an duktul, mu mi'id ah ohah nangipa'adaog ti un at goh namama. ²⁷Ya dengngolnan do'ol di abalanan Jesus, at immuy nebnog ay Hiyah nan way do'ol an tatagu, ya dinapanay lupit di lubungna ²⁸ti inalinah nomnomnay, “Ammunay lubungnah dapoo', at umadaog tun dogoh'u.” ²⁹Ya himbumagga ya inilanan immadaog din dogohna ti natdu' din dalan bumuhu' hi odolna.

¹5:20 Hay ibalanan ten babluy an mungngadan hi Decapolis ya *Himpulun Babluy* ti waday himpulun siudad hidi, ya anggay nan Hentil di numpunhituh di. ^m 5:21-43 Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

³⁰Ya enelan Jesus an waday badang an nalpuh odolna, at nunhiggung hinan do'ol an tatagu, ya inaliny, "Goh henen nanapah lubung'u?"

³¹Ya inaliny din intudtuduwanan Hiyay, "Alulungan da'ah nan do'ol an tatagu, at gun da'a dapoon, at goh ta ibagam hi un way nanapan He'a?"

³²Mu limmanigguligguh damdamah Jesus ta tigona din nanapan Hiya. ³³Ya unat goh inilan den babain immadaog din dogohna ya immuy hi wadan Jesus, ya wimmogwowogwog, ya nunhippih inayungana, ya imbaagnan amin di na'at ay hiya. ³⁴Ya inaliny Jesus ay hiyay, "Agi, immadaog nan dogohmu ti dumalat nan pangulugmu! At umanamut'a an malenggop ti adi mipidpidwa din dogohmu."

³⁵Ya otop di punhaphapitan Jesus ya waday nidatong an linalain nalpuh abung Jairus. Ya inaliny Jairus di, "Adim itnud han Muntudtudu ti natoy din imbaluymu."

³⁶Mu aggy inabulut Jesus henen inalida, at inaliny Jairus di, "Adim nomnomon henen na'at enen imbaluymu, mu unmuat kulugon an tumagu."

³⁷Ya aggy inabulut Jesus din udumnan tatagun mitnud ay Hiya, an anggay da Peter, ya hi Jacob," ya nan agin Jacob an hi John. ³⁸Ya unat goh immatamdah abung nen upihyal an hi Jairus ya tinnig Jesus an mid potop di aton din tatagu ti waday ahikikila ya ahie'ebel. ³⁹Ya unat goh himmigup da Jesus ya inaliny diday, "Anaad ta humelhel ayu ya ahikikila ayu? Henen ung'ungnga ya aggy natoy ti un nolo!" ⁴⁰Ya ma'akikkidan nen inalina ti iniladan natoy.

Mu nun'ipapitaw Jesus dida, ya initudnuday o'ommod nen ung'ungnga ya din tulun intudtuduwana ta himmigupdah nan kuwaltun awadan din unga. ⁴¹Ya inodnan Jesus di ngamayna, ya inaliny, "Talitha koum!" (ya hay ibaliny neh hapit tu'u ya, "Ingngi, bumangon'a!") ⁴²Ya himbumagga ya timmagu, at natana'dog, ya dimmalan. Henen unga ya himpulu ta duway tawona nin. Ya nunheglay amanoh'aandah din tinnigdan na'at.

⁴³Ya minandalna dida ta adida ibabbaag hinan udumnan tataguh nen na'at, ya inalina goh di, "Panganonyuh ten ung'ungnga."

ⁿ 5:37 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

Hay Agguy Nangunudan nan iNazareth ay Jesus

(Mat. 13:53-58)

6 Nakak da Jesus ya din intudtuduwana ta numbangngaddah nan ni'babluyanad Nazareth. ²Ya unat goh ngilin an Habadu ya immuy nuntudtuduh din himba'an di Hudyu. Ya do'olday tatagun wah di an nangngol hidin inulgudna, ya manoh'adah nan panudtuduna, ya inalay, "Hay nangitudun Hiya udot enen inilana? Anaad ta nala'eng ya abalinanan mangat hi umipanoh'a? ³Undan bo'on Hiya din imbaluy di karpentero an imbaluy Mary, ya hi agin da Jacob^o ay Joseph, ya hi Judas, ya hi Simon? Kan ya wah tu goh nan a'aginan binabain ni'hituh tu!" Ya binohol nan ni'babluyana Hiya ti agguyda kinulug hi un waday haadna.

⁴Ya inalin Jesus ay diday, "Nan propeta ya an amin di umuyna punle'le'dan ya e'gonan nan tatagu hiya, mu anggay di ni'babluyana, ya nan tutulangna, ya didan hina'amay adi mange'gon ay hiya." ⁵At hiyah ne dumalat ya agguyna mahkay inat di do'ol an umipanoh'ah di ti hay inatna ya anggay ya unna dinapay udumnah nan way dogohna ta impa'adaogna dida, mu nahnotda. ⁶Ya manoh'ah Jesus hinan aatda ti mi'id pangulugda.

Hay Namaalan Jesus hinan Himpulu ta Duwan Intudtuduwana^p

(Mat. 10:1-42; Lk. 9:12-16)

Immuy da Jesus an nunle'le'od hinan bababbabluy an gun nuntudtudu. ⁷Ya wada han hin'algaw ya inayagan Jesus din himpulu ta duwan intudtuduwana, ya hinindudwana didan hennag an immuy nuntudtudu, ya indatnay haadda ta ologdan munla'ah hinan nun'eh'op an nun'appuhin lennawa. ⁸Ya inalinan diday, "Mangiw'iwadya ayun mumbaat, at adiyu odnan di gina'uyu, ya ononyu, ya pihhuyu an ammunay hul'udyuh odnanyu. ⁹Ya munhapatus ayu, ya un ohay ilubungyu ya ammuna. ¹⁰Ya wa ay ta umuy ayuh nan babluy ya mihina ayuh abung di mangayag ay da'yu ta engganay unyu taynan henen babluy. ¹¹Ya wa ay ta umuy ayuh nan ohan babluy ta adi da'yu

^o 6:3 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

^p 6:6-13 Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

ayagan ya adi da'yu donglon ya pu'pu'onnyuy hupu' hi hu'yuh nan akakanyun nen babluy ta panginnilaanda an hiyah ne padan ay dida.”

¹²At tinaynandah Jesus ta immuydan nuntudtuduh nan tatagu, ya hay intududa ya mahapul an du'gon nan tataguy baholda ta way atondan mabaliwan. ¹³Ya nunla'ahday do'ol an neh'op hinan tatagu, ya innalday danum an lana, ya nun'ilamuhdah nan way dogohna, at numpanga'adaogda.

Hay Natayan John an Mumbonyag^a

(Mat. 14:1-12; Lk. 3:18-20; 9:7-9)

¹⁴Dengngol Herod^r an alid Galilee an amin din ina'inat Jesus ti nundongol di aatnah nan himpapangili. Inalin din udum an tataguy, “Manu ay abalihan Jesus an mangat hi umipanoh'a ti Hiyah John an Mumbonyag an un namahuan.” ¹⁵Ya din udumna ya inaliday, “Hiyah Elijah.” Ya din udum ya inaliday, “Hiya ya propeta an umat hidin propetah din penghana.”

¹⁶Ya unat goh dengngol Herod nan inulgudda ya inalinay, “Hiyah John an Mumbonyag an din impaputul'uy uluna!” ¹⁷⁻¹⁸Ya manu ay inat Herod ti nan gun nangalyan John ay hiya an adi abuluton Apo Dios di pangiyahawaanan Herodias an ahawan han aginan hi Philip! At hiyanan binum'on hi Herod, ya nunhonag hi immuy an nangngal ay John, ya impabobodna, ya impibaludna. ¹⁹Ya ta'on hi Herodias ya waday boholnan John, at hiyanan pepenhodnan mapatoy hiya. Mu mid inatnan nangipapatoy ²⁰ti ene'gonan Herod hi John, ya inilanan maphod di ugalina, ya hiya ya tagun Apo Dios, at hiyanan binaliwana hiya. Ya gunna dengngol din itudtudun John an ta'on un hin'umu'udduman hiyay dumalat hi pun'od'oddana, mu pohpohdona damdaman donglon nan itudtuduna.

²¹Ya la'tot ya nadatngan nan algaw an hohoddon Herodias ti heden algaw ya gutudnah punnomnoman Herod hinan nitungawana, at nundadaandah do'ol an ma'an ta na'amungda din nun'abagtuy haaddan u'upihyalna, ya din a'ap'apun

^a **6:14-29** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^r **6:14** Hi Herod Antipas ya impapto'nay duwan provincia an ad Galilee ya ad Perea hidin 4 B.C. ta engganah din 39 A.D., ya hiyay ma'alih Tetrarch (bahaom nan footnote di Mat. 14:1 ta innilaom di aatna).

di tindaluna, ya din udumna goh an ma'al'alín tatagud Galilee ta mi'yamlongdan hiya. ²²Ya unat goh nanayaw din mumbalbalahang an imbaluy Herodias ya impadenolnah Herod ya din bihhitan na'amung. At inalin din Alin hi Herod hinan balahang di, "Ibagam di malgom hi pohdom, at idat'un he"a." ²³Ya intulagnan nen nanayaw an inalinay, "Malgom di alyom hi pohdom at idat'u an ta'on hi un nan godwan di hakup tun pumpapto'a!"

²⁴Ya immuy henen balahang ay inanan hi Herodias, ya inalinay, "Ngadan nin di ibaga' ay Herod hi pohdo' hi idatna?"

Ya inalin inanan, "Hay ulun John an Mumbonyag!"

²⁵Ya nabanangngad hinan Alin hi Herod, ya inalinay, "Hay ulun John an Mumbonyag di pohdo' hi idatmun ha'in ad ugwan an mittuh nan duyu."

²⁶Ya nunheglay tutuyun nan alih din inalina, mu mahapul an unudona ti intulagnah din ado'ol di tatagun na'amung. ²⁷At nunnaudonan minandal nan baalna ta putulanday ulun John ya inyuyda. At immuy din baalna nan baludan, ya pinutulanay ulun John, ²⁸ya inyuyunan nittuh nan duyu. Ya unat goh indat Herod hinan balahang ya inyuyana indat ay inanan hi Herodias.

²⁹Ya unat goh dengngol din intudtuduwan John din na'at ya immuyda innal din odol John ta inyuyda inlubu'.

Hay Namanganan Jesus hinan Lemay Libun Tatagu^s

(Mat. 14:13-21; Lk. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

³⁰Numbangngad din nahnag an ma'alih a'apostoles ay Jesus an nalpudah nan immuyda nuntudtuduwan ta middumda goh ay Hiya, ya inulguddan amin ay Hiyay aat di ina'inatda ya nan intudtududa. ³¹Ya do'olday tatagun pumanopolloh an pumitawday udumna ya humigupday udumna, at mid inat da Jesus an nangat hinan pohdonda an ta'on nan angananda. At inalin Jesus hinan intudtuduwanay, "Ma ayu ta umuy tu'u miyohha ta way aton tu'un mun'ebly hi na'amtang." ³²At immuydah nan way lobong an nunlugandah nan bangka, ya immuyda niyohhah nan lugal an mid di tagu.

³³Mu unat goh tinnig din do'ol an tataguy nakakan da Jesus ya inimmatunanda dida, at an amin din tataguh nan

^s6:30-44 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

abablubabluy ya nakakda ta inunuddah Jesus. Mu inlikawda ti nan lutay nange'wanda, at bimmani'bi"ahanda, at hiyaat un diday nahhun an dimmatong ya un da Jesus. ³⁴Ya unat goh dimmatong da Jesus ya limmahundah din bangka, ya tinnigna din tatagun na'amung, ya ongol di homo'nan dida ti umatdah nan kalnilun mid mangipahtul ay dida. Ya numbino'ob'on di intudtudunan dida.

³⁵Ya unat goh napuyaw ya immuy din intudtuduwanan Hiya, ya inaliday, "Mi'id nunhituh tu, at akkay mahdoman tun tatagun ninitnud ay ditu'u! ³⁶At payom dida ta adida maladaw an umuy hinan nun'eheggon an bababbabluy ta way luma'uandah ononda."

³⁷Mu inalin Jesus ay diday, "Adi mahapul an makakda ti da'yuy mangidat hi ononda."

Ya inalin din intudtuduwanay, "Oo, mu hay pangngalanmi mah? Ti gulat ta la'uanmi at do'ol di pihhuh mahapul hi mila'uh mun'olog hi ononda!"

³⁸Ya inalin Jesus ay diday, "Atnay tinapay hi wah nan tatagu? Ekayu tigon."

Ya unat goh tinnigda nan wah di ya numbangngadda, ya inaliday, "Waday lemah tinapay ya han duwan ekan."

³⁹Ya inalinah din intudtuduwanay, "Alyonyu ta malahhilahhindan umbun hinan way holo!" ⁴⁰At inumbunda din tatagu ta waday hinggagahut di ohay pampun, ya hinnanabongleda goh di udumnan nalammung an inumbun. ⁴¹Ya innal Jesus din leman tinapay ya din duwan ekan, ya intangadnad abuniyan, ya endenolnan Apo Dios, ya inupe'upengna, ya indatnah din intudtuduwana ta impiyapongdah din tatagu. Ya ginogodwana goh din duwan ekan, ya impiwanahnan amin ay dida. ⁴²At nangandan amin, ya nun'abhugda. ⁴³Ya inamungday na'angang, ya himpulu ta duway bahkit hi napnuh tinapay ya nan ekan. ⁴⁴Ya hay uyap di linala'in nangan ya lemay libu.

Hay Nanalanan Jesus hinan Tu'yap di Danum^t

(Mat. 14:22-33; Jn. 6:15-21)

⁴⁵Un ahan nalpah hanan na'at ya nunhonag Jesus din intudtuduwana ta munlugandah nan bangka ta mahhundan

^t6:45-52 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

umuy ad Bethsaida. Ya nataynan hi Jesus ta nun'ipa'anamutna din tatagu. ⁴⁶Ya unat goh nakak din tatagu ya immuy hi Jesus an nun'ohhah buludnan nunluwalun Apo Dios.

⁴⁷Ya unat goh wan na'uy an mahdom ya wah dih nan gagwan di lobong din intudtuduwana, mu wagwah dih Jesus hinan buludnan nun'ohha. ⁴⁸Ya tinnig Jesus din intudtuduwanan mid ologdan mangipa'uy hidin bangka ti waday puo' an ibangngabangngadna dida. Ya unat goh timmalanu ya dinalan Jesus nan tu'yap di danum ta umuy hi wadanda. Ya unat goh wan lauhana dida ⁴⁹ya tinnigda Hiyan mundaldallanan hinan tu'yap di danum, ya timma'otda, at pinumkawda ti inaliday un banig ⁵⁰ti wimmogwogdah ta'otdan amin hinan tinnigda.

Ya nahannapit hi Jesus ay didan inalinay, "Adi ayu tuma'ot ti Ha'in, at mid al'alín da'yu!" ⁵¹Ya immuy hi Jesus an ni'lugan hinan bangkan nunluganan nan intudtuduwana, ya namahngan din puo' mahkay.

Ya nidugah di amanoh'aandah nan na'at, ya mid potu' di punnommandah aatna ⁵²ti ta'on un nan nangipado'olan Jesus hinan tinapay mu mid inilada damdamah aat Jesus an paddungnay immodhol di nomnomda.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Way Dogohnan Tatagud Gennesaret

(Mat. 14:31-36)

⁵³Unat goh dimmatong da Jesus hinan dammangnad Gennesaret ya inhebodda din bangka. ⁵⁴Ya unat goh limmahunda ya inimmatunan din tataguh Jesus. ⁵⁵⁻⁵⁶At intagtagdan immuy an amin hinan abablubabluy ta inayaganda din way dogohna ta nun'iyattangdan inyuy ay Jesus. Ya an amin din inaya'ayan Jesus ya wa ay ta dengngol nan tataguan Hiya pangiyayandah nan way dogohna. Ya ta'on un din it'ittang an babluy unu din ongol an babluy ya inyuyda din way dogohna ta impalo'dah nan pummalkaduan. Ya inal'alu'da Hiya ta abulutonay umadaoganda an ta'on hi unda dapoon di lupit di lubangna ya anggay. At an amin din nanapan Hiya ya immadaogda.

Hay Aat di Intudun din Tataguh Penghana

(Mat. 15:1-9)

7 Nalpuḍ Jerusalem din udumnan Pharisees ya din muntudtuduh nan Uldin di Hudyu ta immuydan Jesus. ²Ya

tinnigday inat di udumnah din intudtuduwana an agguyda inunud din ugalin di Hudyu an hay aat di atondan mun'ihu ya unda mangan. ³(Ti nan Pharisees ya an amin din udumna goh an Hudyu ya unudonday intudun din o'ommoddah din penghana, at hay atonda ya unda mangan ya unudonday ugalidah aat di pun'ihuan. ⁴Ya gulat goh ta umanamutdan malpuh nan malkadu" ya mun'ihudah mahhun ya unda mangan. Ya unudonda goh di niyuldin an hay aat di pangulahan hi howo', ya banga, ya duyun gumo'. Ya ihna goh di udumnah numbino'ob'on an uldindah umat hina.)

⁵Ya inalin din Pharisees ya din muntudtuduh nan Uldin ay Jesus di, "Anaad ta nan intudtuduwam ya adida unudon din intudun din a'apu tu'uh penghana an aat di aton tu'un mun'ihu ya un tu'u mangan?"

⁶Ya inalin Jesus ay diday, "Immannung din impa'innilan din propetan hi Isaiah hi aaty ti munlayah ayu! Ti inalinay, Un hay hapit daten tatagu' ya anggay di pange'gonandan Ha" in, mu bo'on Ha" in di makulug hi nomnomondah unudonda.

⁷Mid hulbin di pundayawandan Ha" in ti malpuh nomnomday imandaldah nan tatagu, ya alyonday un Ha" in di ad tugun, mu bo'on!"^v

⁸Ya inalin goh Jesus ay diday, "Unyuat goh du'gon nan Tugun Apo Dios ta nan itudun di tagun impaboltan din a'apuyuh penghanay hiyaat goh di ihamhamadyun unudon!"

⁹Ya innaynayun Jesus an himmapit an inalinan diday, "Nala'eng ayun man'ug hinan Uldin Apo Dios ta way atonyun mangat hinan itudtudyun impaboltan din a'apuyuh penghana! ¹⁰Ti hay intugun Moses ya inalinay, Mahapul an e'gonanyu nan o'ommodityu," ya inalina goh di, Adya hapitonyuy anappuhin di aat di o'ommodityu ya hay mahapul ya mapatoy ayu.^x ¹¹Mu da'yu ya nob'on di ituduyu ti alyonyuy, Ta"on hi un adi idat hinan o'ommod di ibaddang ay didah un hi Apo Dios di nangetbalan! ¹²Ti hay pohdonyu ya ta adida badangan nan o'ommodda. ¹³Mu

^u7:4 Kinulug nan Hudyu an hay malkaduy awadan nan adi maleneh an tatagu ti mid mapto' ya ihnay agguy nun'ihuh di, ya iyal'allanah unda wada nan Hentil hidi. ^v7:7 Isa. 29:13. ^w7:10 Ex. 20:12; Deut. 5:16. ^x7:10 Ex. 21:17; Lev. 20:9.

hay immannung ya din'ugyuy Hapit Apo Dios an dumalat enen tudtuduyun binoltanyuh din a'apuyuh penghana. Ya do'ol di numbino'ob'on goh hi umat hinah nan ato'atonyu.”

Hay Pumuhih Ugali

(Mat. 5:10-20)

14Inayagan Jesus goh din tatagu ta immuydan Hiya, ya inalinan diday, “Da'yun amin ya donglonyuh te ta ma'awatanyu! 15Bo'on hay ma'u'mun hi timid di pumuhih ugali ti hay malpuh nomnom. 16At mahapul an ihamadyun nomnomon nan inali!”^y

17Ya unat goh tinaynan Jesus din tatagu ya immuy hinan abung. Ya nangunud din intudtuduwana, ya hinanhanandan Jesus di aat din inulgudnan nipa"el. 18Ya tembal Jesus an inalinalay, “Uya'a ya adiyu ma'awatan di aatna an un ayu umat hinan udumnan mid inilada? Undan agguyyu inila an nan ma'u'mun hi timid ya bo'on hiyay pumuhih ugali 19ti bo'on hay nomnom di umayana ti hay putu, at la'tot ya bimmuhu.” (Hay itudun nen inalin Jesus ya an amin di numbino'ob'on an ma'an ya adi mapaniaw.)

20Ya inalina goh di, “Hay malpuh nomnom di pumuhih ugali. 21Ti hay nomnom di alpuwan di pangatan hinan numbino'ob'on an nappuhi an nan lumihog, ya mangakaw, ya pumatoy, ya umilugtap, 22ya umam'am, ya aton di malgom an nun'appuhi, ya munlayah, ya mi'haluhalud, ya umamoh hi gina'un di udumna, ya pumihul, ya mumpahpahiya, ya nonongan inat di pohpohdon. 23Ya an amin hanan pumuhian di tagu ya malpuh nomnom.”

Nan Babain Nidugah di Pangulugna^z

(Mat. 15:21-28)

24Nakak da Jesus enen babluy ta immuydah nan neheggon ad Tyre.^a Ya immuy hi Jesus hinan ohan abung ti penhodnan adi innilaon nan tataguy wadana. Mu inninlan din tataguy wadana damdama. 25-26Ya heden babluy ya wada han babain iGreece an ad Phoenicia hinan Provinciad Syria di nitungawana

^y7:16 Mi'id heten verse hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios. ^z7:24-30 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaliligkatan Jesus. ^a7:24 Hiyah ne siudad hi punhituwan nan Hentil.

an nahe'pan hi nappuhin lennaway imbaluynan ung'ungnga. Ya unat goh dengngolna nan na'ulgud an aat Jesus at nunnaudonan immuy ay Hiya, ya nunhippiah inayungana, ya inal'alu'na ta la'hona nan nihu'lung hinan imbaluyna.

²⁷Mu inulgud Jesus di nipa"el an inaliny, "Hay mahapul hi mahhun an midatan hi ma'an ya nan ung'ungungnga ta way atondan mabhug, ti adi maphod hi un alan di onon di ung'ungungnga, ya impa'wah ta onon di ahu."

²⁸Ya tembale nen babain inaliny, "Immannung henen inalim, Apu, mu ta'on hi un nan ahu an umat ay da'mi ya onon nan ukkon di ogohon nan ung'ungungngah unda mangan!"

²⁹Ya inaliny Jesus ay hiyay, "Maphod henen nambalmu! At umanamut'a ti nala'ah din nihu'lung hinan imbaluymu!" ³⁰Ya immanamut din babai, ya wah di han imbaluynan nolnollo', ya immannung an nala'ah din nihu'lung.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Napu'it ya nan Nawe'we'

³¹Nakak da Jesus hinan babluy an neheggon ad Tyre, ya nundadyudah nan Lobong an Galilee. Ya hidin numbanggadanda ya ene'wadad Sidon ya hinan abablubabluy ad Decapolis.^b ³²Ya inyuy nan tatagu han napu'it ya nawe'we' an lala'in Jesus. Ya inal'alu'dah Jesus ta dapoona ta way aton nan dogohnan umadaog.

³³Ya inyohhan Jesus hiyah nan mi'id di tagu, ya inlukiluk Jesus nan galaygaynah din ingan nan lala'i. Ya unat goh nalpah ya tinukpaana goh di ngamayna, ya dinapanay dilan den lala'i. ³⁴Ya tinangad Jesus ad daya, ya himmodohda ta panginnilaan hi ado'ol di gohohnan den lala'i, ya inaliny hiyay, "Ephphatha!" (unu Umadaog'a!). ³⁵Ya himbumagga ya medngol di ingana, ya pinumhod mahkay di panapitna. ³⁶Ya minandal Jesus din tatagun nanginnilan ne han na'at ta adida ulgudon heden tinnigda. Mu ta'on hi unna gun iyadiy pangulgudanda mu undaat goh inyal'allan gun mangulgud.

³⁷At an amin din nangngol enen na'at ya nidugah di amanoh'aanda. Ya inaliday, "Uya'anan maphod ahan nan ato'atona! Ti ta'on un nan napu'it ya nan nawe'we' ya nun'ipa'adaogna!"

^b 7:31 Hay pohdonan ibaga ya *Himpulun Babluy*, ya hay Hentil di mumpunhituh di.

Hay Namanganan Jesus hinan Opat di Libun Tatagu^c

(Mat. 15:32-39)

8 Heden na'atan hana ya na'amungda goh di do'ol an tataguh wadan Jesus, ya la'tot ya napuh di ononda. Ya inayagan Jesus din intudtuduwana, ya inalinay, ²“Igohgoha' tun tatagu ti tuluy algaw di nihihinnandah tu, at napuh di ononda. ³Ya adi' pohdon an ipa'anamut dida ta nangamung unda mangan ti ini ya ma'ulawdah nan owon ti munhinaangda ti adagwiy nalpuwan di udumna.”

⁴Ya inalin din intudtuduwanay, “Oo, mu mapulun heten wadan tu'u, at hay panggalan tu'u mah hi mun'olog hi ipa'an tu'un dida ti do'odo'olda?”

⁵Ya inalin Jesus di, “Atnay ma'an hi wan da'yu?”

Ya inaliday, “Un pituy tinapay.”

⁶Ya nun'ipabun Jesus din tatagu, ya innalna din pitun tinapay, ya nunluwalu ta endenolnan Apo Dios, ya inupe'upengna, ya indatnah din intudtuduwana ta immuyda impiyapong hinan tatagu. ⁷Ya wada goh di tuttuluh i'itang an ekan, at endenolna goh ay Apo Dios, ya inalinah din intudtuduwana ta ipiyapongda goh hinan tatagu. ⁸At nangandan amin, ya nabhugda. Ya inamung din intudtuduwana din na'angang, ya pituy bahkit di napnu. ⁹Ya mid mapto' ya opat di libuy linala'in nangan. Ya unat goh nalpah an nun'ipa'anamut Jesus din tatagu ¹⁰ya immuy ni'lugan hidin intudtuduwanah nan banka ta immuydad Dalmanutha.^d

Hay Pamhodan nan Pharisees hi

Pangatan Jesus hi Umipano'h'a

(Mat. 16:1-4)

¹¹Immuy din udumnan Pharisees ta ni'hongeldan Jesus ta tapnganda Hiya, at inaliday atonay umipano'h'a ta panginnilaandah un makulug an hi Apo Dios di nangidat hi haadna. ¹²Ya munha'it di punnomnoman Jesus hinan aatda, at inalinay, “Anaad ta nan tatagud ugwan ya mahapul hi unda

^c **8:1-10** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^d **8:10** Wada goh di duwan ngadana an *Magadan* (Mat. 15:39) ya *Magdala*, ya hiyah ne babluy hi nalpuwan Mary an iMagdala.

tigon di umipano'h'a ya unda kumulug? Mu hay alyo' ay da'yu ya adi' ahan aton di umipano'h'ah panginnilaandah aat'u!"

¹³At tinaynan da Jesus din Pharisees an nunluganda goh hidin bangka ta bimmad'angdah dammang den lobong.

**Hay Namadanan Jesus hi Pangemayaandah nan
Bino'bo' nan Pharisees ya Bino'bo' Herod**

(Mat. 16:5-12)

¹⁴Inaliwan din intudtuduwan Jesus an mun'odon hi udumnah tinapay hi mun'olog hi balunda ti un oh'ohhan tinapay di wan dida ya anggay hinan bangka. ¹⁵Ya pinadanan Jesus didan inalinalay, "Emayaanyu nan bino'bo' di Pharisees ya nan bino'bo' Herod."

¹⁶Ya hinahapit din intudtuduwanay aat nen inalina an inaliday, "Mid mapto' ya hay nangaliwan tu'uh din tinapay di alyona."

¹⁷Ya inilan Jesus henen hinahapitda, at inalinalin diday, "Goh ta hay nangaliwanyuh nan tinapay di hahapitonyu? Uya'a ya adiyu innilaon di abalina!" ¹⁸Ihnay matayu, mu paddungnay unyu aggyu tinnig nan inat'u! Ya ihnay ingayu, mu paddungnay unyu aggyu dengngol nan inali"! Dan inaliwanyu din inat'uh ¹⁹din leman tinapay an inupe'upeng'u ta indatyuh din lemay libun tatagu?e Ya atnay bahkit hi pinnuyuh nan na'angang?"

Ya tembaldan inaliday, "Himpulu ta duwa."

²⁰Ya inalinalin goh Jesus di, "Heden na'amungan din opat di libun tatagu^f ya inupe'upeng'uy pituh tinapay ta nangandan amin ya atnay bahkit hi pinnuyuh nan na'angang?"

Ya inaliday, "Pitu."

²¹Ya inalinalin diday, "Uya'ay ina'inat'u, ya goh ta hay aid di tinapay di wah nomnomyu? Undan aggyuyu pay na'awatan nan inali?"

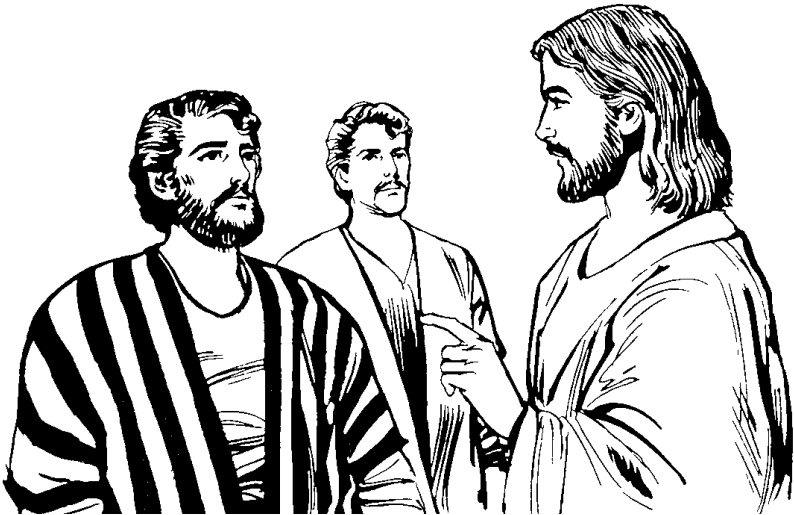
**Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan
Nabulaw an Lala'id Bethsaida**

²²Nidatong da Jesus ad Bethsaida, ya inyuy nan udum an tatagun Jesus han lala'in nabulaw, ya inal'alu'da Hiya ta dapoon ta umadaog. ²³Ya pendong Jesus nan nabulaw ta initnudna hiya ta bimmataandah nan higib. Ya tinukpaan Jesus di matan nan nabulaw, ya dinapana goh di matana, ya inalinalay, "Olom ya mittig di matam?"

^e8:19 Mk. 6:30-44. ^f8:20 Mk. 8:1-13.

²⁴Ya unat goh intigawna ya inalinay, “Oo, tigo' di tagu, mu paddungnay unda ayiw an dumalan.”

²⁵Ya impidwan goh Jesus an nanapah matana. Ya inhamhamad nan lala'in inittig, ya pinumhod mahkay di pannigna, at ma'attig mahkay an amin di tigona. ²⁶Ya inalin Jesus ay hiyay, “Mundapuh'an umanamut, ya adim e'wah nan higib.”

Hay Inalin Peter hi Aat Jesus⁸

(*Mat. 16:13-20; Lk. 9:18-20*)

²⁷Immuy da Jesus ya din intudtuduwanah nan bababbabluy an neheggon ad Caesarea Philippi. Ya hidin pundaldallananda ya binagana didan inalinay, “Hay pangimmatunan nan tatagun Ha'in nin?”

²⁸Ya tembaldan inoliday, “Din udumna ya inoliday un He"ah John an Mumbonyag an un namahuan, ya din udumna goh ya inoliday un He"ah Elijah an propetah din penghana, ya umat goh hidin udumna ti inoliday He"ay ohah din propeta.”

²⁹Ya inalin Jesus di, “Ya da'yu mah—hay alyonyuh aat'u?”

⁸8:27-30 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

Ya tembal Peter an inalinay, “He'ay Alin Pento' Apo Dios.”^h

³⁰Ya tinugun Jesus dida ta adida mangupid hi alyondah nan tataguh un Hiyah Kristu.

Hay Nangibaagan Jesus hi Ipaligligatana ya Hay Atayanaⁱ

(Mat. 16:21-28; Lk. 9:21-27)

³¹Ente'an Jesus an nangibaag hidin intudtuduwanay ma'at ay Hiya an inalinay, “Hay mahapul ya Ha'in an Imbaluy di Tagu ya nidugah di ipaligligatana' ti pahalona' hinan a'ap'apun di tatagu, ya nan a'ap'apun di papadi, ya nan muntudtunduh nan Uldin.^j Ya patayona', mu maluh di tuluy algaw at mamahuana'.” ³²Ya inhamadnan nangulgud ta panginnilaandah aatna.

Ya inyohhan Peter Hiya, ya inhingalnan inalinay, “Adaogna, ya adi ahan umat hinay ma'at!”

³³Mu nunligguh hi Jesus, ya intigawnah din intudtuduwana, ya inhingalnah Peter an inalinay, “Taynana', Satanas!^k Ti henen ninomnommun inalim ya bo'on hi Apo Dios di ad nomnom ti hay tagu!”

³⁴Ya inayagan Jesus din do'ol an tatagu ya din intudtuduwana ta na'amungda, ya inalinay, “Pohdon ay nan tagun mangunud ay Ha'in ya mahapul an adina hunnon di itaguana. Mu ta'on hi un mapahiw unu mapatoy mu mahapul an Ha'in unudona damdama. ³⁵Nan adi umunud ti adina abuluton di ipaligligatana unu nan apatayana ya hay umangunuh ya milahhin ay Apo Dios hi mid pogpogna. Mu nan mipaligligat unu nan mapatoy ti nan pangunudandan Ha'in ya nan Tugun'u ya hay umangunuh ya mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. ³⁶Ta'on un alan di tagun amin hi mun'aphod an gina'uh tun luta ya mi'id hulbin hana damdama ti adi ay kumulug at hay umangunuhna ya milahhin damdaman Apo Dios hi mid pogpogna. ³⁷At hanan alana ya adi pa'appallog hi pi'taguanan Apo Dios. ³⁸Ad ugwan ya do'olday tatagun adi umunud ya nun'abaholan, at nan tagun mangiyabain an mangunud hinan Tugun'u ya Ha'in an Imbaluy di Tagu ya

^h 8:29 Hiyah ne ma'alih *Messiah* hinan hapit di Hudyu ya *Kristu* hinan hapit di iGreece. ⁱ 8:31-9:1 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^j 8:31 Nan napto' an nalpun ten tulun pampun di middum hinan Konsehal (unu Sanhedrin) an umat hinan Supreme Court di Hudyu. ^k 8:33 Hay pohdon ten ngadan Satanas an ibaga ya *buhul*, at intudun Jesus an ni'buhul hi Peter ay Jesus an dumalat nan hinapitna.

adi' goh ibilang hi tagu' hidin pumbanggada' an da'mih nan a'anghel hi pangipattiga' hi ipabagbagtuanmin Ama.”

9 Ya inalina goh di, “Adiyu aliwan heten alyo! Ti waday udumnun da'yuh tu an adi matoy ta nangamung unda tigon di gutud di Pumpapto'an Apo Dios ya nan anidugah di abalananan mumpapto'.”

Hay Numbo'onan Jesus^l

(Mat. 17:1-13; Lk. 9:28-36)

²Naluh di onom hi algaw ya initnud Jesus hi Peter ya da Jacob^m ay John ta nunti'iddah nan ata'nang an duntug ta unda anggay. Ya heden papannigandan Jesus ya numbo'on di tigawna ³ti nan lubungna ya ma'appaha' an humili, mu mi'id hitun lutay umipapaha' hi lubung hi umat hina. ⁴Ya himbumagga ya tinnig din intudtuduwana da Moses ay Elijah an mi'hapitdan Jesus.

⁵Ya himmapit hi Peter, ya inalinan Jesus di, “Apu, maphod ta wada tu'uh tu! At pohdom ay ya iyammamiy tuluh allung ta hinohhonyun da Moses ya hi Elijah!” ⁶Mu mid potu' di hinapitna ti timma'otdah din tinnigda.

⁷Ya waday bunut an nepto' ay dida, at nalidumanda. Ya wada han hapit an nalpuh nan bunut an inalinalay, “Hiyah te Imbaluy'un pepenhod'u, at donglonyuy alyona!” ⁸Ya mungwingngiwingngida, ya mid udum an anggay hi Jesus hi wah di.

⁹Ya heden pundadyuanda ya tinugun Jesus didan inalinalay, “Adiyu iyal'alih nen tinnigyuh nan tatagu ta nangamung di amahua' an Imbaluy di Tagu.” ¹⁰Ya inunuddah nen inalinalay, mu numbabaggaandan tulun inalinalay, “Hay aat nin di amahuan an inalinalay?”

¹¹Ya wada han mahmahandan Jesus, at inalinalay Hiyay, “Anaad ta inalinalay nan muntudtuduh nan Uldin an mahhun an umalih Elijah ya un umali nan Alin Pento' Apo Dios?”ⁿ

¹²⁻¹³Ya tembal Jesus an inalinalay, “Immannung an hay mahapul ya mahhun an mumbanggad hi Elijah ta idadaanay tatagu. Ya wada goh di impitudo' Apo Dios an inalinalay,

Nan Imbaluy di Tagu ya mahapul an nidugah di ipaliligatana,

^l9:2-13 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaliligatan Jesus. ^m 9:2 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. ⁿ 9:11 Mal. 4:5.

ya adi abuluton di tatagu Hiya.^o

Mu hay alyo' ay da'yu ya nalpah an immalih Elijah, at nunholholtapun din tatagu an hiyah ne nipa'annungan din impitudo' Apo Dios.”

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Mun'oldah

(Mat. 17:14-22; Lk. 9:37-43)

¹⁴Unat goh numbangngad da Jesus hi awadan din udumnan intudtuduwana ya tinnigdan wah di do'ol an tatagun nunli'ub ay dida. Ya wah di din udumnah nan muntudtuduh nan Uldin an mi'hahannudah din intudtuduwan Jesus. ¹⁵Ya unat goh tinnig din tataguh Jesus ya nidugah di amanoh'aanda, ya timmagtagdan immuy ay Hiya, ya inaliday, “Maphod ta immali ayu!”

¹⁶Ya inalin Jesus hidin intudtuduwanay, “Ngadan di punhahannuanayuh nan muntudtuduh nan Uldin?”

¹⁷Ya wada han lala'in niddum hinan tatagu, ya hiyay nambal an inalinay, “Apu, inyali' han imbaluy'u ta ipa'adaogmu ti waday nappuhin lennawan nihuhu'lung an nangipawe'we' ay hiya. ¹⁸Ya wa ay ta mahe'pan ya matu'in, ya umupag di timidna, ya ngumelongelot di babana, ya umodhol. Ya inali' hinan intudtuduwan ta la'ahonda, mu mid ologda.”

¹⁹Ya inalin Jesus di, “Uya'a ya adi mihamad di pangulugyun tatagu! Gah'in unna' mihihinnan da'yu ta e'edpol'uy aatyu ya un waday pangulugyu! Iyaliyuh tu han ungan lala'i!” ²⁰At inyuydan Jesus. Ya unat goh tinnig nen nappuhin lennawah Jesus ya impagalewgewna han unga, ya natu'in, ya bimmanalliballin, ya immupag di timidna.

²¹Ya inalin Jesus ay amanay, “Anuud di nangete"anah umatana na?”

Ya inalinay, “Nete"ah din a'ung'ungngana. ²²Ya gun tu"ionan nan nappuhin lennawa hiyah nan apuy ya hinan way danum ta patayona. At igohgohan da'mi ni' ta badangan da'mih un *gulat* ta abalinam!”

²³Ya inalin Jesus ay hiyay, “Anaad ta alyom henen *gulat*? Mabalina an ma'at an amin di logom hi un way pangulug nan tagu!”

²⁴Ya nahannapit heden ommod den unga, ya enlotnan mangalih, “Waday pangulug'u, mu adi umda, at badangana' ni' ta ma'udman!”

^o9:12-13 Isa. 53:3, 5.

25Ya unat goh tinnig Jesus an na'amung nan tatagu ta alulunganda Hiya at minandalna nan nappuhin lennawan inalinay, “He”an lennawan umipawe'we' ya pumu'it ya mandalo' he”a ta mala'ah'an nen unga, ya adim ipidpidwan mihu'lung ay hiya!”

26Ya pinumkaw nan lennawa, ya atata'ot di inatnan nangipagalewgew eden unga, ya nala'ah. Ya ay natoy di tigaw den unga, at inaliday un natoy! 27Mu inodnan Jesus di ngamayna, ya binangonah den unga, at timma'dog, ya pinumhod.

28Ya immuy da Jesus hinan abung, ya inalin din intudtuduwanan Hiyay, “Anaad ta mid ologmin munla'ah hinan nappuhin lennawan niyo'odol enen unga?”

29Ya tembal Jesus an inalinay, “Nan umat hinan lennawa ya mahapul an ilangduan an munluwalun Apo Dios ya un mabalin an mala'ah.”^p

^p 9:29 Hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios ya mi'id di inalinah aat di ilangduan.

Hay Nangipidwaan Jesus an Nangibaag hinan Aat di Atayana

(Mat. 17:22-23; Lk. 9:43-45)

³⁰Nakak da Jesus enen babluy, ya nun'awadah nan Provinciad Galilee. Ya adi pohdon Jesus an innilaon nan tataguy awadana ³¹ta way inatnan nuntudtuduh nan himpulu ta duwan intudtuduwana. Ya inalinan diday, "Ha'in an Imbaluy di Tagu ya idawata' hinan buhul'u. Ya patayona' ay dida, mu maluh di tuluy algaw at mamahuana.'" ³²Mu mi'id inilan din intudtuduwana hata' nen hinapitna, ya timma'otdan munhanhan ay Hiyah aatna.

Nan Nabagbagtun Taguh nan Pumpapto'an Apo Dios

(Mat. 18:1-35; Lk. 9:46-48)

³³Dimmatong da Jesus ad Capernaum, ya himmigupdah nan ohan abung. Ya inalina Jesus hinan intudtuduwana, "Anaad ta nunhohongngel ayuh nan dalan?" ³⁴Mu bumaindan mambal ti hay dimmalat hi nunhohongngilanda ya way ohan didaan alyonay hiyay nabagbagtu ya un nan udumnan ibbana.

³⁵Ya inumbun hi Jesus, ya inayagana din himpulu ta duwan intudtuduwana, ya inalina diday, "Nan mamhod an nabagtu ya un nan ibbana ya mahapul an ibilangnay odolnah na'am'ampa ya un nan i'ibbana ta paddungnay hiyay tagaladan amin."

³⁶Ya inawit Jesus han ung'ungnga, ya impata'dognah nan hinagang din intudtuduwana ya unna ha'lion, ya inalina diday, ³⁷"Nan mamadang hi umat hituh ung'ungnga ti dumalat nan pangunudandan Ha'in ya Ha'in di badanganda. Ya badangana' ay ya bo'on Ha'in ya anggay di badanganda ti nan nannag goh ay Ha'in."

Hay Aat di Umunud ay Jesus

(Lk. 9:49-50)

³⁸Inalina John ay Jesus di, "Apu, tinnigmi han lala'in hay abalinam di punla'ahnah nan nappuhin lennawa, ya inyadi hiya ti aggyu niddum ay ditu'un himpampun."

³⁹Mu inalina Jesus di, "Adiyu iyadi ti nan mangat hi umipanoh'a an dumalat di ngadan'u ya adina hapiton di nappuhin aat'u. ⁴⁰Ti nan tagun adi mi'bohhol ay ditu'u ya hiya damdamay bumadang ay ditu'u. ⁴¹Immannung heten alyo' ti nan tagun bumadang ay

da'yu an ta'on hi un hinhowo' hi danum di idatnah inumonyu an dumalat di kimmuluganyun Ha'in an hi Kristu ya waday lagbunan nen atona.”

Hay Aat di Itudulan

(Mat. 18:6-9; Lk. 17:1-4)

42Ya inalín Jesus di, “Gulat ta waday taguh mangitudul ay daten ung'ungungnan mangunud ay Ha'in ta mumbaholda ya onaynah un meg'od di ongol an batun luhung hi bagangna ya intapal hinan baybay. 43Gulat ta hay ngamayyuy dumalat hi pumbaholanyu ya onaynah unyu putulan. Ti onaynah un mi'id di ohah ngamayyu mu ta wadaat di pi'taguanyu ya un henen waday duwah ngamayyu, mu ad imbelnuy umayanyu an awadan di apuy an adi madmaddop. 44Ti hay aatnah di ya mun'abigihan di odol di tagu an adida matmattoy, ya adi goh madmaddop nan apuy.^q 45Ya gulat goh ta nan hu'iyuy dumalat hi pumbaholanyu ya onaynah unyu putulan. Ti onaynah un mi'id di ohah hu'iyu mu ta waday miyadwah pi'taguanyu ya un henen waday duwah hu'iyu mu ad imbelnuy umayanyu an awadan di apuy an adi madmaddop. 46Ya hay aatnah di ya mun'abigihan di odol di tagu ya adi madmaddop nan apuy.^r 47Ya gulat goh ta nan matayuy dumalat hi pumbaholanyu ya onaynah unyu ukiton. Ti onaynah un mi'id di ohah matayu mu ta munnanannong di pi'taguanyuh nan pumpapto'an Apo Dios ya un henen duway matayu mu ad imbelnuy umayanyu. 48Ya hay aatnah di ya mun'abigihan di odol di tagu ya adi madmaddop nan apuy.^s 49An amin di tatagu ya paddungnay ma'ahinandah apuy.

50Maphod di ahin, mu pinumhaw ay ya hay atonyun mangipabangngad hinan aklitna ta umahin goh? At hay maphod ya paddungnay ahin ayun maphod di tamtamna ta mundedegop ayu.”

Hay Aat di Hiyan

(Mat. 19:1-12; Lk. 16:18)

10 Nakak da Jesus ad Capernaum, ya ene'wadah nan Provinciad Judea. Ya binad'angday Wangwang an Jordan

^q 9:44 Heten verse ya mi'id hinan ado'lan hi nabaybayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios. ^r 9:46 Heten verse ya mi'id hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

^s 9:48 Isa. 66:24.

ta immuyda goh hinan abablubabluy hidi. Ya do'olday tatagun immuy ay Hiya, ya intudtuduwana didan umat hinan ina'inatnah din hopapna.

²Ya wadaday Pharisees an immuy ay Jesus ta tapnganda Hiya, ya inaliday, “Undan iyabulut di Uldin tu'u an ihian di lala'iy ahawana?”^t

³Ya inalin Jesus ay diday, “Ngadan di inyuldin Apo Dios ay Moses hi aat di punhiyanan di nunhimbaly?”

⁴Ya inaliday, “Hay inyuldinan Moses ya mabalin an ihian nan lala'iy ahawana, mu mahapul an waday tudo' an mangibaag hi nunhiyananda ta idatnan nen ahawana.”^u

⁵Ya inalin Jesus ay diday, “Manu ay intudo' Moses henen uldin ti un ayu ngumhay hi mituduwan! ⁶Mu din nalmuwan tun luta ya ni'lumun Apo Dios di tagu ta lala'iy oha ya babaiy oha. ⁷At hiyaat un taynan nan lala'iy o'ommodna ta way atonan mi'yaddum hinan ahawana, ⁸at paddungnay ohay odol an adi duwa.” ⁹At adi maphod hi un pakakon nan lala'iy ahawana ti hi Apo Dios di nangaddum ay dida.”

¹⁰Ya unat goh himmigup da Jesus hinan abung ya hinanhanan din intudtuduwana goh di aat di punhiyanan nan nunhimbaly. ¹¹Ya inalin Jesus ay diday, “Gulat ta ihian nan lala'iy ahawana ta mumbentan at inlugtapnah den babain ahawanah hopapna. ¹²Ya umat goh hinan babai,^x ti gulat ta ihianay ahawana ta mumbentan at inlugtapnah den lala'in ahawanah hopapna.”

Hay Namhodan Jesus hinan Ung'ungungnga'

(*Mat. 19:13-15; Lk. 18:15-17*)

¹³Inyuy nan tatagun Jesus din ung'ungungnga ta ipadapadan Hiya. Mu unat goh tinnig din intudtuduwana ya inhingalda dida. ¹⁴Mu unat goh tinnig Jesus henen inat din intudtuduwana ya ma'ahhingal ay didan inalinay, “Abulutonyu nan ung'ungungngan umalin Ha'in! Ya adiyu ipawa dida ti nan tagun middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ya umatdah aat di ung'ungungnga. ¹⁵Ya umannung heten alyo' ay da'yu ti adi ay mumpa'ampa nan tagu

^t **10:2** Bahaom nan footnote di Mat. 19:3 ta innilaom di aat ten saludsudda. ^u **10:4** Deut. 24:1-4. ^v **10:6** Gen. 1:27. ^w **10:8** Gen. 2:24. ^x **10:12** Bahaom nan footnote di Deut. 24:1 hi aat nan ad biyang an munhiyan. ^y **10:13-16** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaliligatan Jesus.

ta adi umat hi ung'ungnga ya adi middum hinan Pumpapto'an Apo Dios." ¹⁶Ya inawitna nan ung'ungnungga ta hina'lina dida, ya dinapana didan amin an hinohha, ya inluwaluana dida.

Hay Aat di Adangyan an Lala'i^z

(Mat. 19:16-30; Lk. 18:18-30)

¹⁷Nala"uy da Jesus ta bimmataanda, ya olog di pundaldallananda ya timmagtag han lala'in immuy ay Jesus, ya nunhippih inayungana, ya inalinan Jesus di, "Maphod'a, Apu! Hay ato' nin an mi'tagun Apo Dios hi munnanannong?"

¹⁸Ya inalini Jesus ay hiyay, "Anaad ta alyom di maphoda? Ti hi Apo Dios ya anggay di maphod! ¹⁹Ya hay pambal'uh nan inalim ya unudom di Uldin Apo Dios an inilam: adi'a pumatoy, ya adi'a umilugtap, ya adi'a mangakaw, ya adi'a munlayah, ya adim balbaliyan nan ibbam, ya e'gonam nan o'ommodyu."^a

²⁰Ya inalini den lala'in Hiyay, "Apu, an amin hana ya inunud'un nete"ah din a'ung'ungnga."

²¹Ya penpenhod Jesus hiya, at teten'olna hiya, ya inaliniy, "Wada goh di ohah mahapul hi atom. At umuy'a ta eka ila'un amin di gina'um, ya impiyapongmuh nan nun'awotwot, at hidid abuniyan di umadanganam.^b Umat hinay atom ya un'a umunud ay Ha'in."

²²Ya unat goh dengngolnah nen inalini Jesus ya ma'allungdayan nakak ti adangyan ahan an tagu.

²³Ya inwingin Jesus hidin intudtuduwana, ya inalini diday, "Na'alligat di adangyan an umuy hinan Pumpapto'an Apo Dios!" ²⁴Ya ma'annoh'a din intudtuduwanan nen inalina. Mu innayun Jesus an himmapit an inalina goh di, "Da'yun ungunga, immannung an na'alligat tuwaliy middum hinan Pumpapto'an Apo Dios! ²⁵Madadawoh nan kamilu an humgop hinan Puntalunayan hi Tantan ya un nan idduman di adangyan hinan pumpapto'an Apo Dios."^c

²⁶Ya unat goh dengngol din intudtuduwanah ne ya nidugah di amanoh'aanda, ya nunhahapitdan inaliday, "Ooat hay mabaliwan mah?"

^z **10:17-31** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^a **10:19** Ex. 20:12-16; Deut. 5:16-20. ^b **10:21** Bahaom nan footnote di Mat. 19:22 ta innilaom di aat te. ^c **10:25** Do'ol di mangali an heten Puntalunayan hinan Tantan ya ngadan di it'ittang an pantaw ad Jerusalem an hiyay pange'wan nan tatagun maladaw an umanamut hi un mitangob nan ongol an pantaw.

27Ya teten'ol Jesus dida, ya inalinay, “Mid olog di tagun mamaliw hi odolna, mu olog Apo Dios an mangat hi an amin di logom.”

28Ya himmapit hi Peter, ya inalinay, “Tigom an tinaynanmin amin di gina'umi ya familyami ta nitnud amin He'a!”

29Ya inalin Jesus ay diday, “Umannung heten alyo' ti nan tagun taynanay abungna, unu a'agina, unu o'ommodna, unu imbabaluyana, unu lutana ti Ha'in ya nan Tugun'uy dumalat hi unudona 30ya do'do'ol di midat ay hiyah ataguanah tun luta an paddungnay midat di hinggahut hi abungna, ya a'agina, ya o'ommodna, ya imbabaluyana, ya payawna. Ya middum goh di ipaligligatana. Mu hay amahuana ya hiyah mi'tagun Apo Dios hi mid popogona. 31At do'olday mumpahiya an mangalih un diday mahhun hinan tatagu, mu la'tot ya diday miyangunuh, ya nan na'ampad ugwan ya diday mipabagtuh udum di algaw.”

Hay Nangipitluan Jesus an Nangibaag hinan Aat di Atayana^d

(Mat. 20:17-19; Lk. 18:31-34)

32Hidin awadan da Jesus hinan dalan hi immayandad Jerusalem ya Hiyay nammang. Ya manoh'ada din intudtuduwana ya din tatagun nangun'unud, ya timmata'otda goh. Ya inyohhan goh Jesus din himpulu ta duwan intudtuduwana, ya inulgudnan diday aat di ma'ma'at ay Hiyah awni. 33Ya inalinan diday, “Ten magadyuh tu'un umatam ad Jerusalem, at hay dumatngan tu'uh di ya Ha'in an Imbaluy di Tagu ya madpapa', ya iyuya' hinan a'ap'apun di papadi ya nan muntudtuduh nan Uldin ta humalyaona' ay dida ta ipapatoya'. Ya midata' hinan Hentil ta diday mamatoy ay Ha'in. 34Ya layalayahana' ay dida, ya puntukpaana', ya haplatona', ya patayona'. Mu hinan miyatluh algaw ya mamahuana'.”

Hay Imbagan da Jacob ay John hi Aton Jesus ay Dida

(Mat. 20:20-28)

35Immuy ay Jesus da Jacob^e ay John an imbabaluy Zebedee, ya inalidan Hiyay, “Apu, waday pohdonmih atom ay da'mi.”

^d10:32-34 Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^e10:35 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

³⁶Ya inalin Jesus ay diday, “Ngadan ne han pohdonyuh ato?”

³⁷Ya tembaldan inaldiday, “Hitun pumpapto'am ni' ya hay pohdonmi ya abulutom ni' an ipabunmuy ohan da'mih immapit hi agwanmu, ya ipabunmuy ohah immapit hi iggidmu ta mi'papto' amin He"a.”

³⁸Ya inalin Jesus ay diday, “Mid inilayuh aat nen ibagayu ti undan abalinanyun mi'yinum hinan ipa'inumdan Ha"iⁿ an paddungnay ipaligligata', unu undan goh abalinanyu nan ipadildilaha' an ay ibonyagdan Ha"iⁿ?”

³⁹Ya inaldiday, “Ologmin aton hana.”

Ya inalin Jesus ay dida goh di, “Umannung an paddungnay mi'yinum ayuh nan mun'aklit an inumo' ti mipaligligat ayun umat ay Ha"iⁿ.^f ⁴⁰Mu bo'on Ha"iⁿ ad poto' an mamto' hi umbun hi immapit hi agwan'u ya iggid'u ti pepento' Apo Dios di pohdonan mi'yibun ay Ha"iⁿ.”

⁴¹Ya unat goh dengngol din himpulun intudtuduwan Jesus heden inalin da Jacob^g ay John ya ma'abbungotda. ⁴²Ya inayagan Jesus didan amin ta na'amungda, ya inalinan diday, “Inilayu an nan ma'alih a'ap'apun di Hentil ya pohdondan babbaalon nan tatagu ta way mandalonda. ⁴³Mu da'yu ya adi maphod heneh aton, ti gulat ta han mamhod an mun'ap'apu ya hay mahapul ya ibilangnay odolnah baal di i'ibbana. ⁴⁴Ya nan mamhod an mipabagbagtu ya un nan ibbana ya mahapul an ibilangnay odolnah tagalan di i'ibbana. ⁴⁵Ti ta"on un Ha"iⁿ an Imbaluy di Tagu ya bo'on hay pamaala' hinan tataguy dimmalat hi immalia' hitun luta, ti manu ay immalia' ya ta baalona' hinan tatagu, ya ta mihandia' hinan atayan di do'ol an tataguh baholda ta Ha"iⁿ di pallogna.”

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan

Nabulaw an hi Bartimaeus^h

(Mat. 20:29-34; Lk. 18:35-43)

⁴⁶Ene'wan da Jesus ya din intudtuduwanad Jericho. Ya unat goh nakakdan den babluy ya nitnud goh din do'ol an tatagu. Ya

^f10:39 Bahaom nan footnote di Mat. 20:23 ta innilaom di ma'at ay daten duwa. ^g10:41 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. ^h10:46-52 Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

wada han lala'in nabulaw an hay ngadana ya hi Bartimaeusⁱ an hina' Timaeus, ya inum'umbun hinan pingit di kalata ta mun'adaw hinan maluh. ⁴⁷Ya unat goh dengngolnan maluh hi Jesus an iNazareth at nuntu'u' an inalinay, "He"an, Jesus an Ap'apun David, igohgohana' ni!"

⁴⁸Ya inhingal din do'ol an tatagu hiyan inaliday, "Dindinong'a!"

Mu inyal'allanan nuntu'u' an inalinay, "He"an Ap'apun David, igohgohana' ni!"

⁴⁹Ya inta'dog Jesus, ya inalinay, "Ayaganyu hiya."

Ya inayaganda din nabulaw, ya inalidan hiyay, "Mundenol'a, at tuma'dog'a ti awiton da'a." ⁵⁰Ya inaanay jacketna, ya natana'dog, ya immuy ay Jesus.

⁵¹Ya inalin Jesus ay hiyay, "Hay pohdom hi ato' ay he"a?"

Ya inalin din nabulaw ay Hiyay, "Apu, pohdo' an mittig tun mata!"

⁵²Ya inalin Jesus ay hiyay, "Umuy'a ti mittig nan matam ti hay pangulugmuy dumalat hi immadaogam." Ya himumagga ya mittig di matana, at nitnud ay Jesus hinan kalata.

Hay Na'at hidin Ma'alih Palma an Dumingguh din Hopap di Simana Santa^j

(Mat. 21:1-11; Lk. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

11 Magadyuh umatam da Jesus ad Bethphage ya ad Bethany an neheggon ad Jerusalem an inayungan nan Duntug an Olibo. Ya hennag Jesus din duwan intudtuduwana, ²ya inalinan diday, "Umuy ayun den higib hidih dammangna, ya heden umatamanyu ya mattigyuh di han uyaw an dongki an nigo'od an mi'id ah nitaktakay, ya inubadyuy go'odna ta iyaliyuh tu. ³Ya wa ay di mangalih, Anaad ta ubadonyu? ya alyonyuy, Mahapul Apu tu'u, mu malpah ay ya punnaudonan ipibanggad. At abulutona."

⁴Ya unat goh immuyda ya inah'upanda din uyaw an dongki an wah nan kalatah nan pantaw di abung an nigo'od. ⁵Ya unat

ⁱ10:46 Hay pohdonan ibaga ya *imbaluy Timaeus*. ^j11:1-11 Na'at hidin Nisan/Abib (March-April) 10, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. Ya henen algaw di namto'an nan Hudyuh uyaw an kalniluda ta milahhin hi opat an algaw (Ex. 12:1-6), at paddungnay inalin Jesus hinan tataguh din inayanad Jerusalem di, "Ad ugwan ya pot'ona' ay da'yu ta Ha'in di paddungnay Uyawyu!"

goh wan ubadonda din go'od di uyaw ya inalin din tatagun timma'dog hidiy, "Goh ta ubadonyuh nen uyaw?"

6Ya inalida din inalin Jesus hi alyonda, at inabulutda. 7Ya inyuydan Jesus din uyaw, ya enedpondah bonognay lubungda, ya nuntakay hi Jesus. 8Ya do'olday tatagun nitnud, ya innalday lubungda, ya inyannapdah din dalanon di uyaw an nuntakayan Jesus. Ya din udumnan tatagu ya innalda goh di tubun di palman umat hi liyug, ya inyap'apda goh hinan dalan. Ya manu ay inatday umat hina ta panginnilaan hi unda e'gonan hi Jesus an alida. 9Ya inyun'unnan din udumnan tatagu ya un hi Jesus, ya wada goh di nangunud ay Hiya. Ya ente'adan amin an nuntu'u' an inality,

"Nabagbagtuh ten ali tu'u!

Mapmaphod heten Pento' Apo Dios hi ali tu'u!^k

10 Mipabagbagtu'an immali ti magadyuh an madatngan di pumpapto'am

ta mihukat'ah din numpapto'an apu tu'un hi David!

Mipabagbagtuh Apo Dios!"

11Ya unat goh inataman da Jesus ad Jerusalem ya himmigupdah nan Timplun Apo Dios, ya tinnignan amin di

^k 11:9 Psa. 118:25-26.

wah di. Mu na'uy an mahdom, at immuydad Bethany an ibbana din intudtuduwana.

Hay Na'na'at hidin Lunes hidin Hopap di Simana Santa¹

Hay Nanomyawan Jesus hinan Ayiw an Fig

(Mat. 21:18-22)

¹²Nabiggat^m ya nakak da Jesus ad Bethanyⁿ ta mumbangngaddad Jerusalem. Ya hidin pundaldallananda ya nahinaangan hi Jesus. ¹³Ya inamangna han ayiw an fig an do'ol di tubuna, at immuy an mannig hi bungana, mu mi'id ti bo'on hiyay gutud di bumungaana.^o ¹⁴Ya inalin Jesus hinan ayiw di, "Mi'id ah mangal'alah bungam ta nangamung ti adi'a bumungbunga!" Ya dengngol din intudtuduwanah nen inalina.

Hay Namakakan Jesus hinan Munla'uh nan Timplun Apo Dios

(Mat. 21:12-17; Lk. 19:45-48)

¹⁵Unat goh immatam da Jesus ad Jerusalem ya immuy hinan gettaw^p di Timplun Apo Dios.^q Ya numpakakna din munla'u, ya din ngumina, ya din munhukhukat hi pihhun di iRome ta hukatandah pihhudan Hudyu, ya nun'ibukallunay lamehaanda, ya nuntu"ina din umbunan di munla'uh balug hi me'nong hinan Timplun Apo Dios, ¹⁶ya impawana nan tatagun mange'wah nan gettaw di Timpluh un way inodnandah ila'uda. ¹⁷Ya intudtuduwana din tatagu an inalinan diday, "Hay impitudo' Apo Dios ya inalina,

Nan Abung'u ya hiyay punluwaluan an amin di tatagun Ha'in.^r

¹**11:12-26** Na'at hidin Nisan/Abib 11, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^m**11:12** Bahaom nan footnote di Mat. 21:18 ta innilaom di anaad ta paddungnay intudun Matthew an henen algaw ya *Adwana* an bo'on *Lunes*.

ⁿ**11:12** Hay pohdonan ibaga ya *higib hi awadan nan aggyu nalum an figs ya dates*. ^o**11:13** Henen gutud an Nisan/Abib (unu March-April) ya ite"an

nan ayiw an figs an tumubu, at gapu ta ag'agah ten ayiw an timmubu at ninomnom Jesus an mid mapto' ya ag'aga goh an bimmunga ti nan ayiw an do'ol di tubuna ya gangayna an do'ol goh di bungana. Mu hay immannung an gutud di bumungaana nan figs ad Israel ya nan bulan an Sivan (unu June). ^p**11:15** Hiyah ne ma'alih Gettaw di Hentil ti un anggay hidiy mabalin an umayan nan Hentil ta mundayawdan Apo Dios. ^q**11:15** Adi middum nan Jn. 2:13-17 ete ti hiyah ne inat Jesus hidin nete"aan di nuntamuana, ya hete ya nan angunuhna. ^r**11:17** Isa. 56:7.

Mu unyuat goh numbalinon hi punla'uanyuh pangakawanyuh pihhun di umalin mi'miha!"^s

18Ya unat goh dengngol din a'ap'apun di papadi ya din muntudtuduh nan Uldin din inalin Jesus ya ente"adan manama' hi pangidalatandan mamatoy ay Hiya ti timma'otdan Hiya. Ya manu ay timma'otda ti pigaygayabandan amin di tatagun mangngol hinan intudtuduna.

19Ya unat goh napuyaw ya nakak da Jesus goh hi ad Jerusalem.

Hay Itudun nen Inat Jesus hinan Ayiw an Fig

(Mat. 21:18-22)

20Unat goh nabiggat^t ya imbangngaddan enye'wah din dalam an nange'wanda, ya tinnigda din fig an nalyaw. 21Ya ninomnom Peter din inat Jesus eden ayiw, at inalinan Jesus di, "Apu, tigom an nalyaw henen ayiw an inidutam!"

22Ya inalin Jesus di, "Mahapul an waday pangulugyun Apo Dios 23ti immannung heten alyo' ay da'yu an gulat ta alyonyuh nan duntug di, Mitapal'ah nan baybay! at ma'at hi un ayu adi munduwaduwa ta kulugonyun immannung an ma'at henen inaliyu. 24At hiyanan alyo' ay da'yuy, Gulat ta waday pohdonyuh ma'at at hay mahapul ya munluwalu ayun Apo Dios ta ibaagyun Hiya, ya kulugonyu ay an aton Apo Dios nan ibagayu at immannung an ma'at. 25Mu wa ay ta munluwalu ayun Apo Dios ya aliwanyu nan nonomnomonyun nappuhin inat nan tatagun da'yu ta way aton goh Ama tu'ud abuniyan an mangaliw hi baholyu. 26Mu adiyu ay aliwan din inatda ya adi goh aliwan Ama tu'ud abuniyan di baholyu."^u

Hay Na'na'at hidin Adwanah din Hopap di Simana Santa^v

Hay Nangibagandah Aat di Haad Jesus

(Mat. 21:23-27; Lk. 20:1-8)

27Numbangngad goh da Jesus ad Jerusalem, ya immuy nunle'le'od hinan gettaw di Timplun Apo Dios. Ya immuydan

^s 11:17 Jer. 7:11. ^t 11:20 Bahaom nan footnote di Mat. 21:18. ^u 11:26 Heten verse ya mi'id hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios, mu ihnah nan udum. ^v 11:27-14:9 Na'at hidin Nisan/Abib 12, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaliligatan Jesus.

Hiya din udumnah nan a'ap'apun di papadi, ya din muntudtuduh nan Uldin, ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu, ²⁸ya inalidan Hiyay, “Dan hay haadmu ta umat hinay ato'atom hinan Timplun Apo Dios? Ya hay nangidat enen haadmu?”

²⁹Ya tembal Jesus an inaliny, “Waday mahhun hi ohah hanhana' ay da'yu ya un'u ibaag di haad'u. ³⁰Ibaagyuy nalpuwan di haad John ta numbonyag—hi Apo Dios, unu hay tagu ya anggay?”

³¹Ya nunhahapitda nan a'ap'apu an inaliday, “Hay pambal tu'u nin? Ti gulat ta alyon tu'uy, Hi Apo Dios di nangidat, at alyonaan, Anaad mah ta aggyuy kinulug hi John? ³²Mu gulat ta alyon tu'uy, Nan tataguy nangidat hi haad John, at bumungotda nan tatagu, ya ini ya waday atondan ditu'u ti kulugondan amin an hi John ya oha goh an propeta!” ³³At hay nambaldan Jesus, ya inaliday, “Mid inilami.”

Ya inaliny Jesus ay diday, “Ooat adi' goh ibaag di nangidat hi haad'un mangamangat hituh tun ato'ato'!”

Hay Aat di Nipa"el hi Nunggalden

(Mat. 21:33-46; Lk. 20:9-18)

12 Ente"an Jesus an nun'ulgud hi nipa"el hinan tatagun inaliny, “Wada han lala'in nangitanom hi greyp hinan galdena. Ya inallupna, ya bino"ana nan lutah ipata'dogan di pun'apalan, ya inyammanay ittuwan di danum di greyp hi un mabayu, ya inyammana goh di ata'nang hi abung hi ihinan di mun'adug. Ya impalia'na nan galdenah nan udumnan tatagu, ya numbaat hi adagwin babluy. ²Ya unat goh nadatngan di apugahan de han impalia'na ya hennagnay ohah nan himbutna ta umuy hinan numpunlia' an mangngal hi dagwana. ³Mu dempap din numpunlia' din himbut, ya hinuplitda, ya pinakakda an mi'id am'amungit hi indatdah dagwan nan ad galden. ⁴Ya hennag goh han ad galden di ohah nan himbutna, mu pinaguhday uluna, ya pinaligatda hiya. ⁵Ya hennag damdama nan ad galden goh di oha, mu pinatoyda, ya hiyah ne ina'inatdah din udum goh an nahnag an nunhuplitda, ya pinatoyday udumna. ⁶Ya hidin angunuhna ya un ohay lala'ih na'angang hi mahnag an han oh'ohhan pohpohdonan imbaluyna. Mu la'tot ya hennagna hiya ti alyonay, Olom ya e'gonanda hiya! ⁷Mu unat goh tinnig nan numpunlia' din imbaluy nan ad galden at nunhahapitdan inaliday, Hiyah te imbaluynan mamoltan hitun galden! At umuy

tu'u patayon ta bagi tu'uh te han galdena!" ⁸At dempada hiya, ya pinatoyda, ya inyuyda intapal hi pingit den galden."

⁹Ya inalin Jesus goh ay didan nangngol di, "Hay aton nin han ad galden hinan numpunlia'? Hay atona ya umuyna pumpatoy nan nangipalia'ana, ya impalia'na nan galdenah nan udumnah tagu. ¹⁰At anaad mah ta adiyu ma'awatan di aat di impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

Nan batun namlinan di mun'ammah abung
di hiyaat goh di niyammah pognad di abung?

¹¹ Ti hi Apu tu'uy nangat ene,
ya mapmaphod di pannigan tu'uh nan inatna!"^x

¹²Ya iniladan diday nipa"elan nen inulgudna, at penhoddan dapopon Hiyan den punhaphapitana, mu timma'otdah din tatagu ti inaliday un hi Jesus di ohan propeta, at nakakda.

Hay Aat di Buwit

(Mat. 22:15-22; Lk. 20:19-26)

¹³Waday nahnag hi udumnan Pharisees ya nan udumnan Herodians^y hi mamalbalin Jesus. ¹⁴Ya heden inayandan Hiya ya inaliday, "Apu, inilamin nahamad nan itudutudum, ya ta'on un pahiwon di tatagu ya itudum damdamay pohdon Apo Dios hi aton tu'u ti bo'on hay

taguy nomnomom hi ipadenolmu. At hay pohdonmin innilaon ya ma'ahhapul an idat tu'un Hudyuh nan alid Rome di buwit, unu adi tu'u? ¹⁵Mumbayad tu'u mah, unu adi tu'u?"

Mu inilan Jesus an unda Hiya balbaliyan, at inalinan diday, "Anaad ta padpadahona' an balbaliyan? Iyaliyu nan palatan pihhun Ha'in ta tigo.'" ¹⁶Ya unat goh indatda nan palatan Hiya ya inalinan diday, "Ad angah ene han nitalatlatu, ya ad ngadan enen nitudo'?"

^w **12:7** Intudun nan uldin di Hudyu an gulat ta waday luta mu mid ad luta at mabalin an malgom di mangngal ta lutada, at ninomnom nan nunlia' an gulat ta patayonda nan ad luta at mabalin an bagionda. ^x **12:11** Psa. 118:22-23. ^y **12:13** Bahaom nan footnote di Mat. 22:16 ta innilaom di aat ten himpampun.

Ya tembaldan inaliday, “Hi Caesar.”^{z a}

17Ya inalin Jesus ay diday, “Nan bagin nan alid Rome ya ibangngadyun hiya, ya nan bagin Apo Dios ya idatyu goh ay Hiya.”

Ya unat goh denggoldah nen nambalna ya manoh'ada.

Hay Aat di Amahuan di Tagu

(Mat. 22:23-33; Lk. 20:27-40)

18Wada han himpampun an Sadducees di ngadanda, ya diday mangitudtudun adi mamahuan di tagu. Ya waday udumnan didan immuy ay Jesus, 19ya inaliday, “Apu, hay inyuldin Moses hidin penghana ya inalinay, Gulat ta matoy han lala'i ta waday ahawana ta mi'id imbaluyda ya mahapul an ahawaon han agina ta waday hanat de han natoy.^b 20Ya hidin penghana ya waday pitun linala'in hina"agi. Ya nangahawa din pangpangullu, ya la'tot ya natoy an mid ah imbaluyna. 21At numbentanan din aginan netob ay hiya nan babai, mu la'tot ya natoy goh an mid imbaluyna. Ya nihukat heden miyatlu. Ya na'at hete goh eden miyatlu 22ta nangamung hidin miyapitun udidian, at natoy daden pitun hina"agi an mi'id ah imbaluyda. Ya la'tot goh ya natoy heden babai. 23Ya hidin algaw an amahuan di tagu ya hay ad ahawan den babai ti inahawadan pitu?”

24Ya inalin Jesus ay diday, “Nibahhaw ahan hene han imbagayu ti mi'id inilayuh aat di impitudo' Apo Dios, ya mi'id goh inilayuh aat di abalinana! 25Ti nan tagun mamahuan ya umatdah nan anghel ad abuniyan an adida mangahawa. 26Mu anaad ta adiyu ma'awatan hi unda mamahuan di tagu? Undan aggyuyu binaha din nitudo' hinan Liblun Moses? Ti heden ulgud an hay aat din namo'gong an ayiw an intudo' Moses ya inulgudna goh din inalin Apo Dios ay Moses an inalinay,

Ha'in hi Apo Dios an dayawon Abraham, ya hi Isaac,
ya hi Jacob goh.^c

27Mu nanattoy da Abraham ya un ahin itudo' Moses heden inalin Apo Dios. Ya gulat ta aggyu timmagu da Abraham at hi Apo Dios mah di dayawon di nun'atoy an adi mamahuan?

^z 12:16 Hay pohdon ten hapit an Caesar an ibagah nan hapit di iRome ya ali, at hiyay umat hinan hapit an Abimelek ya Achish hinan hapit di iPhilistia, ya Pharaoh hinan hapit di iEgypt. ^a 12:16 Bahaom nan footnote di Mat. 22:21 ta innilaom di aat ten palata. ^b 12:19 Deut. 25:5-6. ^c 12:26 Ex. 3:6.

Bo'on, ti Hiyay dayawon di matagu! At hay itudun te ya mamahuan nan nun'atoy. At nidugah di nibahhawan di panudtuduyu!”

Hay Aat di Ma'ahhapul an Uldin

(Mat. 22:34-40)

28Wadah di han lala'in muntudtuduh nan Uldin, ya dengngolnah den nunhahapitan da Jesus. Ya dengngolnan maphod nan nambal Jesus eden inalin di Sadducees, at inalinan Hiyay, “Hay aptan nin ahan hinan Uldin?”

29Ya inalin Jesus di, “Hay aptan hinan Uldin ya umat hituy aatna:

Da'yun i'Israel an Hudyu ya donglonyu

ti hi Apo Dios an Apu tu'u ya un oha Hiyah Apu tu'u.

30 Ya mahapul an pa'appohpohdon tu'uh Apu tu'un hi Apo Dios

ya un nan pamhod tu'uh nan udumnan numbino'ob'on.^d

31Ya wada goh di miyadwan ma'ahhapul an ma'unud:

Hay pamhod hinan odol ya maphod un umat hinay pamhod hinan i'ibba.^e

Ti daten duwan Uldin ya diday ma'ahhapul ya un nan udumnan Uldin.”

32Ya inalin nan muntudtuduh nan Uldin di, “Maphod henen inalim, Apu! Ti immannung an anggay hi Apu tu'un hi Apo Dios di dayawon tu'u, ya mid ah ohah nahamad an anggay Hiya. 33At hay mahapul ya pa'appohpohdon tu'uh Apu tu'un hi Apo Dios ya un nan udumna, ya hay pamhod hinan odol ya maphod un umat goh hinay pamhod hinan i'ibba. Ya gulat ta gohbon tu'uy animal hinan pun'onngan ta e'nong tu'un Apo Dios unu hinan udumnan me'nong mu ma'aphod di pangunudan tu'un den duwan Uldin an inalim ya un hanan ma'at.”

34Ya unat goh dengngol Jesus din nambalna ya inilanan nala'eng hiyan tagu, at inalin Jesus ay hiyay, “Magadyuh an midadaan di iddumam hinan Pumpapto'an Apo Dios.”

Ya unat goh dengngol nan tataguy aat di nambal Jesus ya mid mahkay udumnah hanhanandan Hiya ti mun'ogonda.

^d 12:30 Deut. 6:4-5. Hiyah ne ma'alih *Nan Shema* hinan hapit di Hudyu, ya hiyay umat hinan Doctrinal Statementda. ^e 12:31 Lev. 19:18.

Hay Aat nan Alin Pento' Apo Dios*(Mat. 22:41-46; Lk. 20:41-44)*

³⁵Hidin nuntudtuduh Jesus hidih nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya inalinay, “Nan muntudtuduh nan Uldin ya inalinay un holag David henen Alin Pento' Apo Dios hi mumpapto'.

³⁶Mu immannung an Hiya goh di Apun David ti intudun nan Na'abuniyanan an Lennaway hapiton David an inalinay,

Nan Apu tu'un hi Apo Dios ya inalinah nan Apu tu'u goh di:

Umbun'ah immapit hi agwan'u

ta engganay un'u amehon an amin nan buhulmu.”^f

³⁷Ya inalin goh Jesus hinan tataguy, “Gadya an inalin David di hi *Apunah* Kristu, mu anaad ta alyonyuy un *holagna* goh?” Nan do'ol an tatagun nangngol hinan inul'ulgud Jesus ya pohpohdonda nan itudtuduna.

Hay Nangulgudan Jesus hinan Aat di Nuntudtuduh nan Uldin*(Mat. 23:1-36; Lk. 20:45-47)*

³⁸Ya heden nuntudtuduwana ya inalinay, “Emayaanyu nan muntudtuduh nan Uldin! Ti hay pohdonda ya munlubungdah magayad an lubung ya unda umuy munle'le'od, ya pohdonda goh hi un e'gonan di tatagu didah nan pummalkaduan, ³⁹ya pohdonda nan ma"aphod an umbunan hinan himba'an di Hudyu ya nan umbunan di nabagbagtun taguh nan gotad, ⁴⁰ya adukkayonday luwaluda ta way aton di tatagun mangiyamlan dida. Ya wan gunda balbaliyan nan binabain umu'utun ta way atondan mangngal hinan gina'uda! At nidugah di moltada ti dumalat nan gunda aton an umat hina!”

Hay Indat nan Nabalun Babai*(Lk. 21:1-4)*

⁴¹Inumbun hi Jesus hinan dammang di kahon an pangiyamungan di tataguh pihhudan midat hinan Timplu. Ya a'ammangona nan tatagun pun'ittuday pihhudah di, ya do'olday adadangan an nangittuh nan do'ol an pihhuda. ⁴²Ya tinnig Jesus han babain nawotwot an nabalun an immuyna ni'yittuy dudduwan hepeng.^g

^f12:36 Psa. 110:1. ^g12:42 Hiyah ne umat hinan centavo.

43At inayagan Jesus din intudtuduwana, ya inalinan diday, “Umannung heten alyo' ti do'do'ol di inittun nen nawotwot an balu ya un din udumna! 44Ti nan indat nan udum ya pihhudan adida mahapul, mu nan nabalu ya na'agwotwot, mu ta'on ya inunghiwnay pihhuna.”

Hay Nangibaagan Jesus hi Apa'ian nan

Timplun Apo Dios ad Jerusalem

(Mat. 24:1-2; Lk. 21:5-6)

13 Unat goh wan mala'uy da Jesus hinan Timplu ya inalini di ohah din intudtuduwanan Hiyay, “Tigom adya, Apu, an nidugah di ama'aphod nan Timplu ya nan o'ongol an batu^h an nun'iyammada!”

²Ya inalini Jesus ay diday, “Immannung an maphod hatu, mu hi udum hi algaw ya an amin hatu ya mun'apa'ida, at mi'id di ohan batuh mundododdah nan niha'adana.”

Hay Aat di Punligatan di Tatagu

(Mat. 24:3-14; Lk. 17:20-37; 21:7-14)

³Wah Jesus an inum'umbun hinan Duntug an Olibo an nedmang hinan Timplu, ya immuy da Peter, ya hi Jacob,ⁱ ya hi John, ya hi Andrew hinan wadana, at unda anggay hidi, ⁴ya inalidan Hiyay, “Ibaagmun da'mih un anuud di a'atan hatun inalim? Ya hay panginnilaan hi agadyuhan di a'atanan amin?”

⁵Ya inalini Jesus ay diday, “Emayaanyu ta adi ayu mabalbaliyan hinan malgom an tagu. ⁶Ti awniat do'ol di mangalih un didah Ha'in an Alin Pento' Apo Dios, at balbaliyanday do'ol hi tatagu. ⁷Ya donglonyuy gubat hinan abablubabluy an neheggon ya hinan adagwi, ya adi ayu numanomnom. Ti mahapul an ma'at hana, mu bo'on hiyay pogpogna ⁸ti an amin di tataguh nan abablubabluy ya awniat munggugubatda, ya mawaday alyog ya batel hinan numbino'ob'on an babluy. Ya hiyanay ete'an di ligat.

^h **13:1** Hi Flavius Josephus (37-100 A.D.) an Hudyun nuntudo' hinan historyn di Hudyuh din penghana ya intudo'nah nan *Antiquities* (section 15, verse 11.3) an mumpaha' hatun batu, ya nan udumnan dida ya 37 an umpiy inadu'oyda, ya 12 an umpiy inatana'ngda, ya 18 an umpiy inambilogda. ⁱ **13:3** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

⁹At mahapul an mundadaan ayu ti dapopon da'yu ta iyuy da'yuh nan a'ap'apuh nan abablubabluy ta humalyaon da'yu. Ya iyuy da'yuh nan abung an ahayupan di Hudyu ta hupliton da'yu, ya iyuy da'yu goh hinan a'ali ya hinan gogobel nadol an dumalat di pangulugyun Ha"i. Ya hiyay gutud di pangibaaganyun didah nan Tugun'u. ¹⁰At hay mahapul ya mibaag nan Maphod an Ulgud hi an amin hinan tataguh nan abablubabluy hitun luta ya un madatngan di apogpogan tun luta. ¹¹Ya wa ay ta dapopon da'yu ta iyuy da'yuh nan punhumalyaan ya adi ayu numanomnom hi pambalyun dida, ti wa ay ta madatngan di gutudnah humapitanyu at itudun nan Na'abuniyanan an Lennaway pambalyu. ¹²Ya umat hinan munhin'agi an ipadpap nan ohay agina ta ipapatoyna. Ya nan ommod ya ipadpapnay imbaluyna ta ipapatoyna, ya nan imbabaluy di udumnan da'yu ya diday mangipadpap hinan o'ommodda ta ipapatoyda. ¹³Ya boholon da'yun amin hinan tataguh tun luta ti Ha"i dumalat. Mu nan mange'edpol ta nangamung di angunuhna ya diday mabaliwan.”

Hay Aat di Umipapuhih Wadan Apo Dios

(Mat. 24:15-28; Lk. 21:20-24)

¹⁴Ya inalin Jesus di, “Gulat ta tigonyu nan mapaniaw an dumalat hi pumuhianyu an ihinadah nan malgom an lugal an bo'on hene tuwaliy ihinana' ya lumayaw ayun iJudea ta umuy ayuh nan aduntuduntug. At da'yun mamahan te ya hamadonyun innilaon di aatna! ¹⁵Ya nan tatagun wah nan atap di abungda ya mahapul an adida humgop hi abung an mangngal hi gina'uda ti nonong ya limmayawda. ¹⁶Ya umat goh hinan wah payawda an mahapul di adida umanamut an mangngal hi jacketda ti nonong ya limmayawda. ¹⁷Ya heden a'atana ya mahmo'day binabaih numpunhabi ya nan mumpumpa'inum! ¹⁸At munluwalu ayun Apo Dios ta hidin gutud ne han lumayawanyu ya bo'on ni' hay lawang!^k ¹⁹Ti heden a'atan hana ya nidugah di ligat ya un din ligat hi nete"an di nunlumuwan Apo Dios hitun luta ta nangamung ad ugwan. Mu adi mahkay mipidpidwa hana. ²⁰Mu

^j13:14 Dan. 9:27; 11:31; 12:11. Bahaom nan footnote di Mat. 24:15 goh.

^k13:18 Hinan timpun di lawang ad Israel ya nidugah di udan, at mundatong nan wangwang, at naligat di bumad'ang ta lumayaw an umuy nan tataguh nan aduntuduntug.

dumalat nan tatagun pento' Apo Dios ya hennotnay algaw hi punligligatan di tagu ti gulat ta agguyna inat hina at matoy an amin di tagu.

²¹Ya hede ay han gutud ta waday mangalin da'yuy, Wah tuh Kristu! unu, Wah dih Kristu! ya adiyu kulugon ²²ti wadaday bumalbalin alyonday un didah Kristu, ya nan udum goh ya alyonday diday propeta. Ya abalinandan mangat hi umipanoh'a ta way atondan mangipattig an waday abalinanda ta hiyay pamalbalidah nan tatagun Apo Dios hi unda abalinan. ²³At hiyanan ihamadyun mundadaan ti ten imbaag'un da'yun amin hi nahhun ya un ma'at."

Hay Aat di Pumbangngadan di Imbaluy di Tagu

(Mat. 24:29-31; Lk. 21:25-28)

²⁴Inalin Jesus di, "Wa ay ta malpah hana nan ligat an inali' ya ma'at hatun nitudo' hinan Hapit Apo Dios:

Adi bumngang nan algaw,
ya umat goh hinan bulan.

²⁵ Ya mun'agah nan abittubittuan ad daya,
at an amin di dumilag hi wad daya ya mid potu' di dalanonda.^l

²⁶Ya heden gutud ya Ha'in an Imbaluy di Tagu ya tigona' hinan tatagu ti hay umalia' ya midduma' hinan bunut, ya ongol di abalina' ya anabagtu'. ²⁷Ya honogo' nan a'anghel'uh tun luta ta umuyda amungon an amin di tagun pentu'uh tagu."

Hay Nipa"el an Hay Aat di Ayiw an Fig

(Mat. 24:32-35; Lk. 21:29-33)

²⁸Ya inalin Jesus di, "Waday nipa"el hi itudun nan ayiw an fig ti hay aatna ya unat goh bumalu nan tubuna ya hiyay panginnilaan hi un na'uy an tumiyalgaw. ²⁹Ya umat goh hinay aat di pumbangngada' ti wa ay ta ma'at hana nan inali' ya hiyah ne panginnilaanyuh gutudnah pumbangngada' hitun luta. ³⁰At adiyu al'alliwan hete ti waday udumnah nan tatagud ugwan an adida matoy ta nangamung un ma'at an amin hana nan inali'.^m

^l13:25 Isa. 13:10; 34:4. ^m13:30 Hay kulugon nan udum hi aat ten impa'innilan Jesus ya hiyay apa'ian nan siudad ad Jerusalem hidin 70 A.D., ya immannung an nan udumnang nangngol hi impa'innilana ya aggyda natoy hidin na'atana.

31Ya ma'ubah tun luta ya ad daya, mu nan Hapit'u ya adi ahan ma'ma"ubah."

Hay Ami'id di Nanginnilah Algaw ya

Olas hi Pumbangngadan Jesus

(Mat. 24:36-44; Lk. 17:20-37)

32Inalin goh Jesus di, "Mid nanginnilah nan algaw ya nan olas hi pumbangngada' an ta'on un nan a'anghel ad abuniyan ya Ha'in an Imbaluy Apo Dios, ti anggay hi Amah nanginnila. 33At elanyuat ta mundadaan ayu ti agguyyu inilay gutud di pumbangngada'. 34Umat hinan lala'in mumbaat an e'kodnay abungnah nan puntamuona ya an amin nan numbino'ob'on an tamuda. Ya inalinah nan mun'adug hinan pantaw ta ihamadnan mun'adug. 35At hiyanan ihihialyu ti agguyna innilay gutud di pumbangngadan nan ad abung hi un hay mahdom, unu hay lumabi, unu hay tumalanu, unu hay helhelong. 36Ya umat goh ay Ha'in an mi'id mapto' hi pumbangngada', ya ini ya aggy ayu nidadaan hi umalia! 37Ya hatun alyo' ay da'yu ya bo'on da'yu ya anggay di pangalya' mu an amin di tagu, at hiyanan ihihialyu."

Hay Nunhahapitandah Atondan Mamatoy ay Jesus

(Mat. 26:1-5; Lk. 22:1-2)

14 Un duway algaw at madatngan heden gotad hi Punnomnoman di Hudyuh nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu ya nan gotad hi Panganandah Tinapay an Mi'id di Bino'bo'na. Ya nunhahapit din a'ap'apun di papadi ya din muntudtuduh nan Uldin hi atondan mampap ay Jesus ta mid ah ohah manginnila ta way atondan mamatoy ay Hiya. 2Mu inaliday, "Adi tu'u epto' hinan gotad di pampapan tu'un Hiya ti ini ya innilaon di tatagu, ya mabungotda, at gumuluda!"

Hay Nangihitian nan Babaih Nanginan Bangbangluh Ulun Jesus

(Mat. 26:6-13; Jn. 12:2-11)

3Wah di da Jesus ad Bethany hi abung Simon an din napalla' hidin hopapna. Ya heden nangananda ya himmigup han babai, ya inodnana han batun tibung an ma'alih alabaster an napnuh na'angnginan bangbanglun danum an hay ngadana ya nard. Ya penhalnay alubna, ya inhiitnah ulun Jesus. 4Ya ma'abohhol ay hiya din udumnan tatagun wah di, ya way ohan didaan inaliday,

“Hay hulbin nen inatnan unna inam'amhan henen nanginan bangbanglu? ⁵Gulat hi un mingina at do'ol an pihhu ta way midat hinan nun'awotwot!” At inamuyundang den babai.

⁶Mu inalin Jesus ay diday, “Anaad ta amuyuanu? Okod hiyah pohdona ti ma'aphod henen inatnan Ha'in! ⁷Ti nan nun'awotwot ya mabalin an malgom hi algaw di pangidatanyuh badangyun dida ti wagwadadan da'yu. Mu Ha'in ya hi awniat mi'ida' ay da'yu. ⁸At heten babai ya inatnay abalinana, ti manu ay inhiitnay bangbanglu ya ta idadaanay odol'u ta maphod di hunghung'uh ilubu'a'. ⁹Ya umannung heten alyo' ti wa ay ta ma'ulgud nan Tugun'uh tun alutaluta ya ma'ulgud goh heten inat te han babaih panginomnoman ay hiya.”

Hay Na'at hidin Atlunah din Hopap di Simana Santaⁿ

(Mat. 26:14-16; Lk. 22:3-6)

¹⁰Immuy di ohah din himpulu ta duwan intudtuduwan Jesus an hi Judas Iscariot hinan a'ap'apun di papadi ta ni'hapit hi aat di pampapandan Jesus. ¹¹Ya hidin dengngoldah nen inalina ya nun'am'amlongda, ya intulagdan idatday lagbunah pihhu. At nete"an de ya hahalepatanay pangipadpapanan Jesus.

Hay Na'na'at hidin Opatnah din Hopap di Simana Santa^o

Hay Gotad hi Ne"anan Jesus hinan Intudtuduwana

(Mat. 26:17-30; Lk. 22:7-20; Jn. 13:21-35; I Cor. 11:23-25)

¹²Heden hopap di algaw nan Behtan di Agguy Nabino'bo'an an Tinapay ya hiyah ne algaw hi pange'nongandah nan kalniluh Panginomnomandah din Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan i'Israel. Ya immuy din intudtuduwan^p Jesus ay Hiya, ya inaliday, “Hay pohdom hi pangidadaanmih umuy tu'u anganan ad ugwan an behta?”

ⁿ **14:10-11** Na'at hidin Nisan/Abib 13, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^o **14:12-72** Na'at hidin Nisan/Abib 14, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. Nan Panginomnomandah din Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghana ya gun ma'at hi Nisan/Abib 14 (Ex. 12:6), ya nan Behtan di Agguy Nabino'bo'an an Tinapay ya gun ma'at hi Nisan/Abib 15-21, mu hin'umu'uddum ya alyon nan tatagu an nan Panginomnomandah din Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyuy hopap di algaw nan Behtan di Agguy Nabino'bo'an an Tinapay an ta'on un hay 15 di ustuh algawna. ^p **14:12** Hay ngadanda ya da Peter ay John (Lk. 22:8).

13Ya inalin Jesus hidin duwah nan intudtuduwanay, “Umuy ayud Jerusalem, ya wada han lala'in mi'dammun da'yun ino'odnanay pannuman, ya inunudyu hiya.”^q 14Ya wa ay ta humgop hinan abung ya ne'ehgop ayu goh. Ya alyonyuh nan ad abung di, Impaad Apu tu'un hi Jesus an inalinay, Hay wadan di kuwaltuh pangananmih nan intudtuduwa' hi ad ugwan an behta? 15At itudunan da'yuy ongol an kuwaltun wah nan miyadwan galadun nidadaan hi panganan, ya hiyay pangidadaananyuh onon tu'u.” 16At immuydah nan babluy, ya immannung an amin din inalin Jesus ay dida. At denenanday onondan den behta.

17Ya unat goh napuyaw ya nidatong da Jesus ya din himpulu ta duwan intudtuduwanan den abung. 18Ya heden nangananda ya inalin Jesus di, “Umannung heten alyo' an waday ohan da'yuh mangitudun Ha'in ta dapopona', ya wah tun me'an ay ditu'ud ugwan.”

19Ya ma'allungdayada din intudtuduwana, ya way ohaan inalinay, “Bo'on ahan ha'in Apu!”

20Ya inalin Jesus di, “Hiya ya ohan da'yun himpulu ta duwan intudtuduwa' an mi'hiwhiw ay Ha'in hi tinapay eten duyu. 21Ha'in an Imbaluy di Tagu ya umannung an patayona' ti hiyah ne inalin din impitudo' Apo Dios hidin penghana,' mu mahmo' henen tagun mangitudun Ha'in ta dapopona' ti odolnah un agguy nitungaw!”

22Heden nangananda ya innal Jesus di tinapay, ya nunluwalu ta endenolnan Apo Dios, ya inupe'upengna, ya impiyapongnah din intudtuduwana. Ya inalinan diday, “Alanyuh te, ya inanyu ti hiyah te ay odol'u.”

23Ya innalna goh din howo' an nittuwan di bayah, ya nunluwalu ta endenolna goh ay Apo Dios, ya indatnah din intudtuduwana ta inib'ibbanhandan ininum. 24Ya inalin Jesus ay diday, “Hiyah te ay dala' an tumidtid ta way ipa'annungan nan balun ni'tulagan Apo Dios hi ipaphodan di tagu.” Ya inalina goh ay diday, 25“Ummannung heten alyo' ay da'yu an adi' ipidpidwan uminum hi bayah ta nangamung hidin algaw an iddumanyun Ha'in hitun Pumpapto'an Ama di hiyah pi'yinuma'.”

26Ya unat goh nalpah hana ya ingkantaday pangedenolandan Apo Dios.^s Ya pimmitawda ta immuydah nan Duntug an Olibo.

^q 14:13 Gagangaynah nan Hudyuh un hay babaiy humagub an bo'on nan lala'i. ^r 14:21 Psa. 22:1-24; Isa. 53:5-12. ^s 14:26 Bahaom nan footnote di Mat. 26:30 ta innilaom din ingkantada.

*Hay Nangalyan Jesus hi Pangihautan Peter ay Hiya**(Mat. 26:31-35; Lk. 22:31-34; Jn. 13:36-38)*

27Inalin Jesus hidin intudtuduwanay, “Inganuya' ti lumayaw ayun amin. Ti hay inalin din impitudo' Apo Dios hidin penghanan nipa"el ya:

Patayo' nan mumpahtul,
at mid poto' di lumayawan nan kalniluna.^t

28Mu hidin amahua' ya mahhuna' an umuy ad Galilee ta hidiy panoda' hi umalianyu.”

29Ya inalin Peter di, “Ta'on hi un da'a inganuy hinan udumnan intudtuduwan mu adi' He"a ahan inganuy!”

30Ya inalin Jesus ay hiyay, “Umannung heten alyo' ti ad ugwan an mahdom ya mumpitluy pangihautam an alyom di, Agguya' inilan He"a! ya un ipidwan nan awitan an tumalanu.”

31Mu gun impilit Peter an nangalih, “Ta'on unna' mi'yatoy ay He"a mu adi' damdama He"a ihautan, at adi' alyon hi un da'a aggyu inila!” Ya an amindan intudtuduwana ya umat goh hinay nangalida.

*Hay Nunluwaluan Jesus hinan Galden an Gethsemane**(Mat. 26:36-46; Lk. 22:39-46)*

32Immuy da Jesus ya din intudtuduwanah nan galden an ngadanay Gethsemane.^u Ya inalinah din intudtuduwanay, “Umbun ayuh tu ta bumataana' an munluwalun Apo Dios.”³³Ya initnudna da Peter ay Jacob,^v ya hi John. Hiya ya nidugah di punlungdayaana, ya munha'it di punnomnomana,³⁴at inalinan diday, “Ma'allungdayaa' ahan an ten paddungnay iyatoy'u! At mihina ayuh tu ta mi'tu'al ayun Ha"in.”

35Ya immuy hinan pangngelna, ya inluppulupnah nan lutan nunluwalu ta adi ma'at nan punholholtapana.³⁶Ya intuluyman nunluwalun Apo Dios an inalinalay, “Ama, He"a ya nidugah di abalinam ti abalinam an aton an amin. At adim ni' iyabulut nan na'uy an ipaligligata! Mu adim ay pohdon ya okod'a, ti bo'on hay pohdo' di aptan, mu nan pohdom.”

37Unat goh numbangngad hidin intudtuduwana ya nonollo'da. Ya inalinalan Peter di, “Simon, undan nolo' ayu? Dan adi ayu

^t 14:27 Zech. 13:7. ^u 14:32 Bahaom nan footnote di Mat. 26:36 ta innilaom di pohdon ten hapit an ibaga. ^v 14:33 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

pa'edpol an mi'tu'al ay Ha" in hi na'amtang?" ³⁸Ya inalina goh ay diday, "Thihi'alyu ya munluwalu ayu ta adi ayu mitudul! Inila' an pohdonyun tumu'al, mu ma'ameh ayu."

³⁹Ya numbangngad goh hi Jesus an nunluwalu, ya din inluwalunah din hopapnay impidwana. ⁴⁰Ya numbangngad goh hi wadan din tulun intudtuduwana, ya wah din nonollo'da goh ti nidugah di enlo'da. Ya mid iniladah pambaldah anaad ta nolo'da goh.

⁴¹Ya numbangngad goh an nunluwalun Apo Dios. Ya unat goh numbangngad hi pitlunah nan intudtuduwana ya inaliny, "Un ayu dan hay momollo'? Ammunana ti te an nadatngan di pamatayan nan nun'abaholan an tatagun Ha" in an Imbaluy di Tagu. ⁴²At ma ayu ta umuy tu'u ti den na'uy nan mangitudun Ha" in ta dapopona'."

Hay Nampapandan Jesus

(Mat. 26:47-56; Lk. 22:47-53; Jn. 18:1-11)

⁴³Otog di punhaphapitan Jesus ya nidatong da Judas an ohah din himpulu ta duwan intudtuduwana. Ya nitnuddan hiya din do'ol an tatagun numpunhanggap ya numpumpang'ul ti diday hennag din a'ap'apun di papadi, ya din muntudtuduh nan Uldin, ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu. ⁴⁴Mu hinunnan Judas an hinapit di atonan mangitudun Jesus ta dapoponda ya unda mahkay umuy hinan galden ti inalinyan diday, "Nan unngguo' ya Hiyah neh Jesus. At Hiyay dapoponyu, ya ihamadyun mangiyadug hinan umayanyu."

⁴⁵Ya nundapuh hi Judas an immuy ay Jesus, ya inaliny, "Immali ami, Apu!" Ya inungguna. ⁴⁶Ya immuy din ni'yibban Judas ta dempapa, ya inhamaddan nangipa'ud. ⁴⁷Ya din ohah nan ni'yibban Jesus" ya hinu'nutnay hanggapna, ya pinalangna din himbut^x di Nabagtun Padi an hay inganay napalang.

⁴⁸Ya inaliny goh Jesus hidin do'ol an tataguy, "Mid mapto' ya alyonyuan unna' adi mangngol, at hiyaat unyu pun'ognan di hanggap ya pang'ul an umalin mampap ay Ha" in! ⁴⁹Mu abigabigat ya niddunidduma' ay da'yu an muntudtuduh dih nan Timplud Jerusalem, ya agguya' dempap. Mu ma'at hana ta

^w 14:47 Hay ngadana ya hi Peter (Jn. 18:10). ^x 14:47 Hay ngadana ya hi Malchus (Jn. 18:10).

mipa'annung din impitudo' Apo Dios hidin penghana.”^y 50Ya tinaynan din intudtuduwana Hiya, ya limmayawda.

51Ya wada han ungan lala'in^z nitnud an mid ah lubungnan anggay han uloh hi inhe'langna. At ne'edpapda hiya, 52mu yinagyagna din uloh an enhe'langna, at limmayaw an nangiw'iwadya.

Hay Nanumalyaan nan A'ap'apun di Hudyun Jesus

(Mat. 26:57-68; Lk. 22:52-54; Jn. 18:19-24)

53Unat goh nadpap hi Jesus ya inyuydah abung din Nabagtun Padi ti na'amung hidi an amin din a'ap'apun nan papadi, ya din muntudtuduhan nan Uldin, ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu. 54Ya nibabataan hi Peter an mangun'unud ay dida ta nangamung immatam hinan gettaw di abung nan Nabagtun Padi. Ya immuy ni'yibun hidin mumpun'adug ta mi'yanidu. 55Ya din a'ap'apun di papadi ya an amin din a'ap'apun di Hudyu^a ya gunda minahmahan hinan tataguy ipabaholdan Jesus ta pangidalatandan mamatoy ay Hiya, mu mi'id. 56Ya do'olday nun'ihutiguh layah hi aat di inat Jesus, mu aggyu nun'u'unnud di nangalida.

57Ya la'tot ya waday udumnah linala'in nunlayah an timma'dog, ya inaliday, 58“Dengngolmiy inalin Jesus an inalinay, Pa'io' nan Timplu, mu un tuluy algaw ya inyamma' di oha an bo'on hay taguy nangiyamma.”^b 59Mu ta'on un dida ya aggyu nun'u'unnud di nangalida.

60Ya timma'dog din Nabagtun Padih^c nan gagwan di tatagu, ya inalinan Jesus di, “Undan adim tobolon hanan nangalin nan nun'ihigtigu?” 61Mu immu'ugong hi Jesus an aggyuna temtembal. Ya inalin goh din Nabagtun Padiy, “Undan He"ah Kristu an Imbaluy Apo Dios?”

62Ya inalin Jesus di, “Immannung nan inalim, ya an amin ayu ya awniat tigona'

an Imbaluy di Tagu an umbun hi appit di agwan Apo Dios an nidugah di abalinana.

^y 14:49 Isa. 53:1-12. ^z 14:51 Hay ngadana nin ya hi Mark an nuntudo' eten liblu tuwali, ya aggyuna intudo' di ngadana ti ababain nan na'at ay hiya.

^a 14:55 Dida ya membron di Konsehal, ya 71 di membroda an niddum nan Nabagtun Padi an hiyay mumpapto' hinan mitingda. ^b 14:58 Mid ustuh inalin Jesus ene, mu waday inalinah aat nan odolnah nan Jn. 2:19.

^c 14:60 Hay ngadana ya hi Caiaphas.

Ya tigona' goh hinan bunut hidin
pumbanggada'." ^d

⁶³Ya henekhek din Nabagtun Padiy lubungnah bungotna, at inalinah din tataguy, "Adi mahapul an waday udum an mun'ihugu ti dengngol tu'uy inalina! ⁶⁴Dengngolyuy nangalanan na'appuhin adina e'gonan hi Apo Dios! At hay pohdonyu mah?"

Ya inalidan amin di, "Mapatoy ti nabaholan!"

⁶⁵Ya nuntukpaan din udumnay angahna, ya lini'dupanday matanah lo'ob, ya hinuntukda, ya inaliday, "Ngadan nan nanuntuk ay He"a!" Ya inyuy nan mun'adug, ya nunhaplatda Hiya.

Hay Nangihautan Peter ay Jesus

(Mat. 26:69-75; Lk. 22:54-62; Jn. 18:12-18, 25-27)

⁶⁶Wadah Peter hi ampan nan gettaw. Ya naluh han babain tagalan nan Nabagtun Padih wadana, ⁶⁷ya unat goh tinnigna hiyan mun'anidu ya inhahammadna hiya, ya inaliday, "Tinnig'un he"a goh di ohan niddum ay Jesus an iNazareth!"

⁶⁸Mu inhaut Peter an inaliday, "Mid ahan inila' enen inalim!" At nakak hi Peter an bimmahhel hinan allup, ya timmalanu din awitan.

⁶⁹Ya hin'alina ya tinnig goh din tagalan babaih ^e Peter, at inalinah din tataguy, "Hetan tagu ya hiyay ohah niddum ay Jesus!" ⁷⁰Ya inhaut goh Peter.

Ya unat goh na'amtang ya inalinh nan tatagun ni'ta'dog ay hiyay, "Adim ahan ihaut ti he"ay ohah niddum ay dida ti ma'immatunan an iGalilee'a goh!"

⁷¹At inalinh Peter di, "Ta'on ahan unna' moltaon ay Apo Dios hi un layah heten alyo' ti umannung an aggyu'u ahan inilah nen tagun alyonyu!"

⁷²Nalpah an inalinh ne ya impidwan din awitan an muntalanu. Ya ninomnom Peter din hinapit Jesus an inaliday, "Ihauta' hi mumpitlun he"a ya un ipidwan nan awitan an tumalanu." Ya limmugwalugwah Peter.

^d14:62 Dan. 7:13. ^e14:69 Bahaom nan footnote di Mat. 26:71 ta innilaom nan ngadan di ustuh nangibagan Peter.

**Hay Na'na'at hidin Ma'alih Maphod an
Alemanah din Hopap di Simana Santa^f**

Hay Nanumalyaan Pilate ay Jesus

(Mat. 27:1-2, 11-14; Lk. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

15 Hidin nabiggat an mun'awawa'ah ya din a'ap'apun di papadi, ya din muntudtuduh nan Uldin, ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu, ya nan a'ap'apun di tatagu ya hinahapitday atondan Jesus. At impahawidda Hiya, ya inyuydan Pilate^g an gobelnadol ta okod hiyan manumalyan Jesus. ²Ya binagan Pilate Hiyan inalinay, “Undan He'ay Alin di Hudyu?”

Ya tembal Jesus an inalinay, “Immannung nan inalinay.”

³Ya do'ol di indiklamun nan a'ap'apun nan papadih inat Jesus, ⁴at inalin goh Pilate ay Jesus di, “Do'ol di indiklamudah inatmu! At undan adim tobolon?” ⁵Mu agguyna ahan temtembal, at manoh'ah Pilate.

Hay Nanumalyaandan Jesus hi Pamatayandan Hiya

(Mat. 27:15-26; Lk. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)

⁶Nipaddeh ya Behtadah nan Punnomnomandah din Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan i'Israel, ya hay gun aton nan Gobelnadol an hi Pilate ya ibo'tanay ohah nabalud hinan pohdon di tatagun den behta. ⁷Ya wada han lala'in nibalud an hi Barabbas di ngadana, ya ni'balud ay hiyay i'ibbana ti waday pinatoydah din ni'buhulandah nan gubilnu. ⁸Ya unat goh na'amung din tatagu ya inalidan Pilate ta ibo'tanay ohah nibalud an umat hidin ina'inatnah din hopapna.

⁹Ya binagan Pilate didan inalinay, “Pohdonyu mah ta ibo'tan'uh nen lala'in aliyun Hudyun Pento' Apo Dios?” ¹⁰Ya manu ay penhod Pilate an ibo'tan hi Jesus ti inilanan un hay amoh ya anggay di nangipadpapan nan a'ap'apun di papadin Jesus hi nangiyayandan hiya. ¹¹Mu din a'ap'apun di papadi ya indoldolda din tatagu ta alyondaan hi Barabbas di ibo'tana ta bo'on hi Jesus!

¹²At binagan Pilate goh din tatagun inalinay, “Hay ato' mah ay Jesus an alyonyuy alin di Hudyu?”

^f15:1-47 Na'at hidin Nisan/Abib 15, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^g15:1 Hay nunggobelnadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D.

13Ya denedehhandan nuntu'u' an invaliday, “Ipilanhham!”

14Ya tembali Pilate didan inalinay, “Anaad? Undan way inatnah nappuhi?”

Mu inyal'alladan nangit'u' an invaliday, “Ipilanhham!”

15Ya inunud Pilate nan pohdon din tatagu, at imbo'tanah Barabbas. Mu hi Jesus di impahaplatna, ya ene'kodna Hiyah nan tindalun mangilanhah nan krus.

Hay Nunlayalayaan nan Tindalun Jesus

(Mat. 27:27-31; Jn. 19:1-5)

16Enekak din tindaluh Jesus ta inyuydah nan gettaw di abung nan gobelnadol an ma'alih Praetorium, ya inamungda din udumnan tindalun ibbada. 17Ya innalday gina'un umat hi gina'un di ali an mumbolah ya magayad ta impilubungdan Hiya, ya inapidda din pagal ta pinali'uda ya impihu'lubdah uluna. 18Ya linayalayahandah Jesus ti inapngada Hiya an ay ali an invaliday, “Matubayan'a an Alin di Hudyu!” 19Ya hinaplatday ulunah bilau, ya nuntukpaanday odolna, ya nunhippidah inayungana ta tanggatangaanda Hiya. 20Ya unat goh nalpah an linayalayahanda Hiya ya inaanda din magayad ya mumbolah an impilubungda, ya imbangngadda din gina'una tuwali. Ya inyuyda Hiyah inlanhah nan krus.

Hay Nilanhaan Jesus hinan Krus

(Mat. 27:32-44; Lk. 23:26-43; Jn. 19:16-27)

21Wada han lala'in iCyrene an hi aman da Alexander ay Rufus an hi Simon di ngadana. Ya otog di dimmatngan Simon hinan babluy ya dinamuna da Jesus, ya inlulud nan tindalun hiyan nangipapi'ug hidin ayiw an ilanhaan Jesus. 22Ya inyuydah Jesus hinan lutan ma'alih Golgotha an hay pohdonan ibaga ya Tungal di Ulu. 23Ya innalday bayah an na'udman hi mun'aklit an ngadanay myrrh ta inumona ay ya olom ya manghan di elanah munha'it, mu agguy penhod Jesus, at agguyna ininum. 24Ya inlanhada Hiyah nan krus. Ya imbibinnunutda ta han napt'o' hi alan di hinohhan didah din lubungna.

25Ya nahoyang di algaw^h di nangilanhaandan Hiyah nan krus. 26Ya waday inhinadah tangad di ulunan nitudo' an hiyah

^h 15:25 Hiyah ne alas nuebe (bahaom nan footnote di Mat. 20:3 ta innilaom di aat ten olas).

ne diklamudan Hiyan inalinay, “Hiyah te alin di Hudyu.” ²⁷Ya wada goh di duwan mangak'akawⁱ an ni'lanhadan Hiya, ya inhinaday ohah immapit hi agwan Jesus, ya hinan iggidnay oha. ²⁸Ya hanan na'at ya hiyay nangipa'annung hidin impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

“Imbilangda Hiyah niddum hinan adi mangngol.”^j

²⁹Ya piniwipiwitan din tatagun nalunaluh hi Jesus, ya pinadngolanda goh Hiyan inality, “Goh din inalim an pompa'im nan Timplu ya un tuluy algaw ya lempahmun iyamma? ³⁰Goh ta adim anon di odolmuh nan nilanhaam ta baliwam di odolmu?”

³¹Ya umat goh hinay namiluh din a'ap'apun di papadi ya din muntudtuduh nan Uldin ti inality, “Binaliwanay udumnah tatagu, mu mi'id olognan mamaliw hi odolna! ³²Dan tuwali Hiyay ali tu'un i'Israel? Adya lumahun ad ugwan hinan nilanhaana at kulugon tu'un Hiyay Ali tu'un Pento' Apo Dios!” Ya ta'on un din duwan adi mangngol an ni'lanhan Hiya ya umat goh hinay nangalida ti pinihulda Hiya.

Hay Aat di Natayan Jesus

(Mat. 27:45-56; Lk. 23:44-49; Jn. 19:28-37)

³³Wan nuntonga din algaw^k ya hemmelong an amin tun lutah tuluy olas. ³⁴Unat goh napuyaw^l ya enlot Jesus an nuntu'u' an inalinay, “Eloi, Eloi, lama sabachthani?” ya hay pohdonan ibaga ya, “He'an Dios'un dayawo', anaad ta ingnganuya'?”

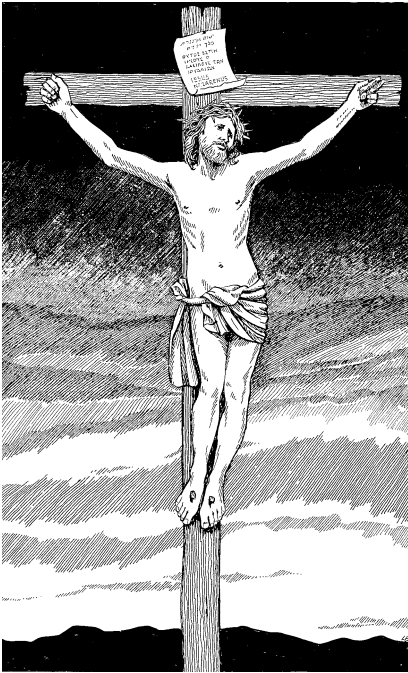
³⁵Ya hanan tatagun timmata'dog an neheggon an nangngol ya inality, “Gadya an ayaganah Elijah^m ta baliwana Hiya!”

³⁶Ya intagtag din ohan lala'in immuy nangngal hidin itang an natpih lo'ob, ya inhiitnay limminun bayah, ya impa'awna ta ipahihpanan Jesus, at indawdawnah timidna, ya inalinay, “Tigon tu'u akkay hi un umalih Elijah an mamadang ay Hiya ta lumahun hinan krus!”

ⁱ 15:27 Hinan uldin di iRome ya adi umday bahol di mangakaw ta mipapatoy, at mid mapto' ya na'udman nan baholda ti pimmatoyda nin.

^j 15:28 Isa. 53:12. Heten verse ya mi'id hinan udum an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios. ^k 15:33 Hiyah ne alas dose (bahaom nan footnote di Mat. 20:3 ta innilaom di aat ten olas).

^l 15:34 Hiyah ne alas tres (bahaom nan footnote di Mat. 20:3 ta innilaom di aat ten olas). ^m 15:35 Gagangaynah nan Hudyuh unda mumpabadang ay Elijah hi un way nidugah an problemada ti kulugonda an hi Elijah di manalimun hinan munligat.

37Ya enlot Jesus an nuntu'u', ya natoy.

38Ya unat goh natoy ya nedehhan an nahekhek din kultinan nan Timplun Apo Dios an nete"ah dih nan nitayunana ta enggah un dimma'puh. 39Ya din kapitan di tindalun timma'dog hinan hinagang Jesus ya dengngolnay numbugawan Jesus ya nan na'na'at hi natayana, ya inalinay, "Immannung an Hiyay Imbaluy Apo Dios!"

40Ya wah diday binabain nibataan an mannig hi atayan Jesus, ya hay ngadan di udumnan dida ya hi Mary an iMagdala, ya hi Mary an hi inan da Joses ay Jacob" an unga, ya hi Salome. 41Didanay binabaih ninitnud ay Jesus

hinan inaya'ayanad Galilee, ya diday namadabadang ay Hiyah nan mahapulna. Ya wadada goh hidi din udumnan binabain do'ol an ninitnud goh ay Hiyah din immayanad Jerusalem.

Hay Nilubu'an Jesus

(Mat. 27:57-61; Lk. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

42Henen Alemana ya alyonday Daan ti nan mabiggat ya ngilin an Habadu. Ya heden napuyaw 43ya immuy ay Pilate hi Joseph an i'Aramathea an mangibaga ta umuyna alan din odol Jesus. (Ya henen lala'i ya ohah nan a'ap'apun di Hudyu an Konsehal, ya e'gonan di tatagu. Ya hiyay ohah nan munhohhood hi Pumpapto'an Apo Dios.) 44Ya manoh'ah Pilate hi nangngolanah un natoy hi Jesus, at inayagana din kapitan di tindalu ta hamadonah un immannung an natoy. 45Ya unat goh dengngol Pilate hinan kapitan di tindalu an immannung an natoy hi Jesus at

ⁿ 15:40 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

inabulutnay pangngalan Joseph hidin odol Jesus. ⁴⁶At limma'uh Joseph hi mumpaha' an mapmaphod an lo'ob, ya immuyna enhop ta teneplagana, ya immuyna inlubu' hinan gungit an nagungatan. Ya inulina nan ongol an batu ta hiyay intanglibnah din lubu'. ⁴⁷Ya wah di goh da Mary an iMagdala ya hi Mary an hi inan Joses, ya tinnigday nilubu'an Jesus.

**Hay Na'na'at hidin Ma'alih Ister an Dumingguh
din Hopap di Simana Santa°**

Hay Numbihhitah nan Lubu' Jesus

(Mat. 28:1-10; Lk. 24:1-12; Jn. 20:1-18)

16 Heden nahdom an Habadu an nalpahan di ngilin ya immuy da Mary an iMagdala ya hi Mary an hi inan da Jacob^p ay Salome an ngimminah lanan milanah odol di natoy ta umuyda lanaon di odol Jesus. ²Ya unat goh nabiggat an hopap di algaw de han Dumingguh nan helhelong ya immuyda tinnig din odol Jesus. ³Ya hidin pundaldallananda ya inoliday, “Hay mangulin nin ta'wah din tanglib di lubu'?” ⁴Ya manu ay inolidah ne ti ongol ahan din tanglib an batu.

Mu unat goh immatamda ya tinnigdan nipapanggel din tanglib. ⁵Ya nahanigupda, ya tinnigda han ungan lala'in anghel an inumbun hi immapit di agwanda, ya mumpaha' an adu'oy di inlubungna, ya ma'atta'otda.

⁶Mu inalinan diday, “Adi ayu tuma'ot ti inila' an hi Jesus an iNazareth an din nilanhay pohdonyun tigon. Mu mi'id hitu ti namahuan! Ma ayu ta tigonyu tun nipali'uhana. ⁷At un ayuat umuy ta ipa'innilayuh din intudtuduwana, ya namama ahan ay Peter: Mahhun hi Jesus an umuy hinan Provinciad Galilee, ya hidiy panniganyun Hiya an hiyah ne din inalinan da'yu.”

⁸At pimmitawdah din lubu', ya nun'itagtagda ti wumogwogdah ta'otda. Ya mi'id ah ohah nangulgudandan nen na'at ti nan timma'tanda.

° **16:1-18** Na'at nin hidin Nisan/Abib 17 (Sunday), 30 A.D. hinan Simana Santa. ^p **16:1** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

Hay Nipattigan Jesus ay Mary an iMagdala^q

(Jn. 20:11-18)

⁹Namahuan hi Jesus eden hopap di algaw den Dumingguh timmalanu. Ya hay nahhun hi nipattigana ya hi Mary an iMagdala an din nunla'ahan Jesus hidin pitun nun'appuhin lennawan neh'op ay hiya. ¹⁰Ya immuy hi Mary an iMagdala an nangalih din tinnignah din intudtuduwan Jesus an lumungdalungdaya ya lumugwalugwa. ¹¹Ya inulgudnan namahuan hi Jesus ya tinnigna Hiya. Mu aggyda kinulug.

Hay Nangah'upan Jesus hinan Duwan Linala'i^r

(Lk. 24:13-35)

¹²Unat goh nalpah hana ya nipattig goh hi Jesus hinan duwan linala'in i'ibbanan nundaldallanan hinan kalata an mid babluy, mu numbo'on di tigawna. ¹³Ya unat goh numbangngadda ya inulgudda goh heden na'at hinan i'ibbanan nangunud ay Jesus, mu aggyda goh kinulug.

Hay Nipattigan Jesus hinan Intudtuduwana^s

(Mat. 28:16-20; Lk. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁴Unat goh aggy nabayag ya nipattig hi Jesus hidin himpulu ta ohan intudtuduwanah din nangananda. Ya inhingalna dida ti mi'id pangulugda, ya aggyda kinulug din inulgud nan nannig ay Hiyah namahuana. ¹⁵Ya inalina goh ay diday, "Umuy ayuh nan abablubabluy ta ulgudonyu nan Tugun'uh an amin an tatagu. ¹⁶Ya an amin nan mangulug ay Ha'in ta mumpabonyag ya mabaliwan. Mu nan adi kumulug ya diday pangalyan Apo Dios hi unda nabaholan, at ipiyuyna didah nan way ligat an munnononnong. ¹⁷Ya hay pangimmatunan hinan kimmulug ya hinan abalinandan munla'ah hi neh'op an dumalat di pangulugdan Ha'in, ya hinan abalinandan mangihapit hinan hinnat'on an hapit an aggyda inadal, ¹⁸ya wa ay ta odnanday ulog ya adi umalat, ya gulat ta inumunday bininu ya mi'id ma'at ay dida, ya gulat ta dapoonda nan way dogohna ya umadaog."

^q **16:9-11** Heten mehnod an verses ya mi'id hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios. ^r **16:12-13** Bahaom nan footnote di verses 9-11 hi bagtuna ti hiyah ne goh di aat Mk. 16:12-13.

^s **16:14-18** Bahaom nan footnote di verses 9-11 hi bagtuna ti hiyah ne goh di aat Mk. 16:14-18.

Hay Nipatuluwan Jesus ad Abuniyan^f*(Lk. 24:50-53)*

¹⁹Unat goh nalpah an ni'hapit hi Jesus ay dida ya nipatulud abuniyan, ya inumbun hinan appit di agwan Apo Dios. ²⁰Ya immuy din intudtuduwanah nan abablubabluy an mangu'ulgud hinan Tuguna, ya binadangan Apu tu'u dida ti indatnay abalinandan mangat hi umipanoh'a ta panginnilaan un makulug di itudtududa.

^f **16:19-20** Bahaom nan footnote di verses 9-11 hi bagtuna ti hiyah ne goh di aat Mk. 16:19-20.